

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ФІНАНСІВ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: Формування та використання основних засобів підприємства

Виконав: здобувач 4 курсу, гр. 0513-206-03

спеціальності 051 Економіка

ОПП «Економіка підприємства»

Маммадов Ельмар Мусеїб огли

(прізвище та ініціали)

Керівник

Гросул В.А.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2024

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів, заочна форма навчання
Кафедра економіки та бізнесу
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 051 Економіка, ОПП «Економіка підприємства»

:

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
проф. В.А. Гросул

«15» квітня 2024 року

З А В Д А Н Н Я **НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Маммадова Ельмара Мусейб огли

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема Формування та використання основних засобів підприємства

Керівник Гросул В.А., д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ДБТУ від «15» квітня 2024 року № 11-04/20

Термін подання роботи « 13 » червня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Етапи підготовки та захисту КРБ	Терміни виконання
1. Вибір студентом теми КРБ і подання заяви на кафедру; затвердження тем і призначення наукових керівників; складання і затвердження індивідуальних завдань на виконання КРБ	15 квітня -17 квітня
2. Підготовка вступу і першого розділу КРБ	18 квітня - 2 травня
3. Підготовка другого розділу КРБ	3 травня- 13 травня
4. Підготовка третього розділу КРБ, висновків, додатків, переліку використаних джерел	14 травня – 24 травня
5. Подання студентом завершеної КРБ науковому керівнику для перевірки на плагіат та оформлення відгуку	25 травня – 31 травня
6. Попередній розгляд КРБ на комісії від кафедри	1 червня – 5 червня
7. Доопрацювання роботи, прийняття кафедрою рішення про допуск роботи до захисту в ЕК, оформлення та рецензування	6 червня – 12 червня
8. Захист КРБ в ЕК і присвоєння випускникам кваліфікації	13 червня – 24 червня

Дата видачі завдання «15» квітня 2024 р.

Здобувач

 (підпис)

Маммадов Ельмар Мусейб огли

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

 (підпис)

Гросул В.А.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кількісні характеристики роботи: обсяг - 54 сторінки, 4 таблиці, 10 рисунків, список використаних джерел з 60 найменувань.

Актуальність. Формування та використання основних засобів підприємства є важливими аспектами ефективного ведення бізнесу. Особливого значення ці аспекти набувають в умовах технологічних викликів та високої конкуренції. Управління процесами залучення та експлуатації основних засобів сприяє адаптації до нових умов та підвищенню продуктивності виробництва.

Стислий огляд змісту. В роботі розглянуто теоретичні основи формування та використання основних засобів підприємства; проведено оцінку стану та ефективності використання основних засобів виробничого підприємства, а також визначені основні напрямки підвищення ефективності формування та використання основних засобів підприємства.

Реальність пропозицій. Пропозиції та рекомендації, що подані в роботі, дозволять підприємствам самостійно визначити шляхи підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві, надати економічне обґрунтування управлінських рішень щодо формування та використання основних засобів.

Апробація результатів дослідження. Сформульовані в кваліфікаційній роботі теоретичні узагальнення та практичні рекомендації спрямовані на процес підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві.

Ключові слова: засоби та предмети праці, основний капітал, основні фонди, основні засоби, ефективність використання основних засобів.

Quantitative characteristics of work: volume - 54 pages, 4 tables, 10 figures, references 60 titles.

Topicality. The formation and use of the company's fixed assets are important aspects of effective business management. These aspects become especially important in the conditions of technological challenges and high competition. Management of the processes of attraction and operation of fixed assets helps to adapt to new conditions and increase production productivity.

Summary of the content. The paper examines the theoretical foundations of the formation and use of the company's fixed assets; an assessment of the state and efficiency of the use of the fixed assets of the production enterprise was carried out, as well as the main directions for improving the efficiency of the formation and use of the fixed assets of the enterprise were determined.

The reality of the proposals. The proposals and recommendations presented in the work will allow enterprises to independently determine ways to increase the efficiency of management of the formation and use of fixed assets at the production enterprise, to provide economic justification for management decisions regarding the formation and use of fixed assets.

Approval of research results. The theoretical generalizations and practical recommendations formulated in the qualification work are aimed at the process of increasing the efficiency of management of the formation and use of fixed assets at the production enterprise.

Key words: means and objects of work, fixed capital, fixed assets, fixed assets, efficiency of using fixed assets.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Економічна сутність основних засобів, їх значення для підприємства	7
1.2. Формування та відтворення основних засобів	11
1.3. Показники ефективності використання основних засобів.....	16
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СТАНУ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТОВ «ХАРКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРОФІЛЕГИБОЧНОГО ОБЛАДНАННЯ»	20
2.1. Загальна характеристика ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».....	20
2.2. Аналіз і оцінка ефективності управління основними засобами ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».....	26
2.3. Аналіз ефективності використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».....	32
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	40
3.1. Шляхи підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві	40
3.2. Економічне обґрунтування управлінських рішень щодо формування та використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».....	45
ВИСНОВКИ	53
ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Основні засоби є невід’ємною складовою виробничого процесу. Більше того, у виробничому підприємстві вони складають його основу, забезпечують його ефективність та продуктивність. Тому формування та використання основних засобів підприємства є важливими аспектами ефективного ведення бізнесу. Особливого значення ці аспекти набувають в умовах технологічних викликів та високої конкуренції. Управління процесами залучення та експлуатації основних засобів сприяє адаптації до нових умов та підвищенню продуктивності виробництва.

Проблеми виявлення сутності основних засобів, їх ролі у виробничому процесі були предметом аналізу в ряді фундаментальних досліджень. Серед закордонних дослідників, які стали визнаними класиками, можна виділити Дж.М. Кейнса, Ф. Кене, Дж.Б. Кларка, К. Маркса, А. Маршалла, Д. Рікардо, Ж.Б. Сея, А. Сміта. Сучасні дослідження більшою мірою присвячені проблемам відтворення та ефективного використання основних засобів. В цьому напрямку працювали М.В. Кравченко, О.О. Любар, Т.О. Мулик, Ю.В. Неміш, О.Г. Рябчук, Х.П. Стельмах, С.В. Шубіна, Л.В. Юрчишена, Ю.В. Яшан, Ю.С. Цал-Цалко, та ін. Однак на сьогодні інтенсивність досліджень в цьому напрямку зменшилась, а проблеми залишились і навіть загострились на фоні стрімкого розвитку технологій. Сучасні підприємства особливо потребують допомоги в управлінні формуванням та використанням основних засобів.

Актуальність проблеми визначила вибір теми дослідження й вплинула на постановку його цілей і завдань.

Мета роботи полягає у розробці заходів, що здатні покращити ефективність використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» та забезпечити покращення результатів його діяльності.

Завдання роботи:

- визначити економічну сутність основних засобів, їх значення для підприємства;
- визначити порядок та особливості формування та відтворення основних засобів виробничих підприємств;

- проаналізувати існуючі показники ефективності використання основних засобів;
- надати загальну характеристику ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»;
- проаналізувати ефективність управління основними засобами ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»;
- проаналізувати ефективність використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»
- визначити шляхи підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві;
- надати економічне обґрунтування управлінських рішень щодо формування та використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».

Об'єкт дослідження: основні засоби ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання».

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти процесів формування та використання основних засобів підприємства.

Методи дослідження. Використані методи аналізу та синтезу, аналізу нормативних документів, узагальнення, порівняння, коефіцієнтний, факторного аналізу та інші.

Практична значимість результатів:

- економічно обґрунтоване рішення щодо доцільності заміни обладнання на нове, обґрунтована необхідність використання резервів часу роботи обладнання ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання». Надані обґрунтування формують інформаційну базу для планування та прийняття управлінських рішень керівництвом підприємства та створюють передумови для покращення результатів роботи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність основних засобів, їх значення для підприємства

Аналіз наукових досліджень останніх років показав, що проблема ефективного використання основних засобів не користується особливою популярністю. Кількість досліджень в цьому напрямку є значно меншою, ніж, наприклад, в напрямку забезпечення фінансової безпеки, стійкого фінансового стану, використання оборотних активів, управління персоналом тощо. Ми пов'язуємо це з тим, що, по-перше, об'єкти основних засобів є «малорухомими», тобто важко піддаються оперативним змінам у вартості чи натуральному стані. По-друге, поняття основних засобів більшою мірою регламентоване законодавчо та менш різноманітне за складом, що обмежує сфери досліджень. Попри це, ми вважаємо, що приділяти увагу проблемам забезпечення формування та ефективного використання основних засобів є важливим саме з зазначених причин: помилки, зроблені в управлінні основними засобами виправляти значно важче.

Можна сміливо говорити про те, що для більшості підприємств, особливо виробничої сфери, основні засоби є критичним активом, оскільки вони забезпечують матеріально-технічну базу для здійснення виробничої діяльності та надання послуг. Їх наявність та стан безпосередньо впливають на ефективність роботи, продуктивність праці та конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Визначаючи економічну сутність основних засобів слід звернути увагу на дослідження класиків економічної теорії, які використовували поняття засобів праці та предметів праці [36]. Засоби та предмети праці є взаємопов'язаними елементами виробничого процесу, які разом формують матеріальну основу будь-якої господарської діяльності. Засоби праці включають інструменти, машини, обладнання та інші матеріальні ресурси, що використовуються для здійснення трудового процесу, вчинення спрямованої дії на предмети праці (які представляють собою сировину,

матеріали та ін.), з метою перетворення їх на готову продукцію. Отже, засоби праці забезпечують технічні можливості для обробки предметів праці, і їх ефективна взаємодія визначає продуктивність та якість кінцевого продукту.

Термін «засоби праці» використовується для характеристики функціональної ролі об'єктів у виробничому процесі. Він акцентує увагу на використанні машин, обладнання, інструментів, виробничих будівель та інших матеріальних ресурсів, що безпосередньо задіяні у виробничому процесі, як інструментів або механізмів, за допомогою яких працівники перетворюють предмети праці на готову продукцію. Для характеристики вартісної, інвестиційної та фінансової сторони тих самих об'єктів використовується термін «основний капітал». Він охоплює довгострокові активи підприємства, які забезпечують тривалий період експлуатації і поступово амортизуються, переносячи свою вартість на продукцію, що виготовляється. Тобто, основний капітал включає засоби праці, але розглядається з точки зору їхньої вартісної оцінки та впливу на фінансову стійкість і капіталізацію підприємства [45, с. 392].

Крім розглянутих термінів в літературі часто зустрічається поняття «основні фонди». При тому, що мова йде про ті ж самі об'єкти, термін «основні фонди» використовувався переважно у контексті бухгалтерського обліку, економіки підприємства та планування виробничих ресурсів. Цей термін широко використовувався у державній статистиці, економічному аналізі та плануванні для оцінки і управління ресурсами підприємства. Ймовірно, така термінологія була пов'язана з тим, що ресурси підприємства розглядались в контексті цільового призначення. Узагальнено слово «фонди» означає сукупність ресурсів, що акумулюються для досягнення певних цілей, забезпечення діяльності або реалізації проектів, та розглядається як ресурси чи накопичення [21, с. 117]. Зазначимо, що й у поточній редакції Податкового кодексу України зустрічається цей термін (стаття 39².4.1) [41].

У зв'язку з тим, що українське нормативне поле гармонізується з загальноєвропейським, поняття «основні фонди» було замінено на «основні засоби» без змін сутнісних характеристик об'єктів, що вони включають [37, с. 52]. Це

стосується не тільки бухгалтерського обліку, але й економіки підприємств, економічного аналізу та інших суміжних дисциплін, об'єктом вивчення яких з поміж інших є й дороговартісні ресурси довготривалого використання.

Визначення поняття «основні засоби» можна зустріти в кількох нормативних документах, якими керуються сучасні підприємства. Це П(С)БО 7 «Основні засоби», МСБО 16 «Основні засоби» та Податковий кодекс України [34, 31, 41]. Відзначимо подібність визначень, даних в міжнародних та національних бухгалтерських стандартах (Додаток А). У визначеннях підкреслюється матеріальний характер об'єктів, цільове призначення та термін експлуатації цих об'єктів – не менше одного року, що характеризує їх участь в господарському процесі. Додатково в національному стандарті ці об'єкти позначаються як активи, і, відповідно, до них правомірно використовувати ознаки активів, які визначені НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [33]. Такими ознаками є:

- можливість контролю, набути в результаті раніше вчинених дій (створення, покупка тощо);
- мета утримання – економічна вигода.

Більшої визначеності поняття набуває в Податковому кодексі України, що зумовлено впливом основних засобів, а саме їх амортизації, на базу оподаткування. По суті, в зазначеному документі надана одна з найважливіших економічних характеристик основних засобів – це відтермінованість отримання коштів, вкладених в об'єкти основних засобів через тривалий термін використання та поступовість зношування, тобто втрати їх здатності до продуктивної діяльності. Зазначення вартісних критеріїв віднесення об'єктів до основних засобів, на нашу думку, має суто технічне значення, важливе з точки зору ведення обліку, але не несе глибокого економічного навантаження. З плином часу вартісні критерії можуть змінюватись через інфляцію, як це відбувалось у 2015 році (вартісний критерій збільшили з 2500 грн, до 6000 грн.), а потім у 2020 році (вартісний критерій збільшили з 6000 грн, до 20000 грн.) [41]. З цієї точки зору логічним було б прив'язати вартісні критерії, наприклад, до мінімальної заробітної плати, як це зроблено з податками на спрощеній системі, або до іншого регульованого державою вартісного показника, що відображає

темпи інфляції.

Через достатню визначеність та унормованість в регулятивних документах у дослідженнях науковців не спостерігається великого різноманіття підходів до визначення ключового поняття нашого дослідження – «основних засобів». Науковці їх ототожнюють з засобами праці [29, 54, 24], називають частиною майна підприємства [23], матеріальними активами [7, 55,], непоточними активами, частиною активів [56, 47] фактором виробничої діяльності [12].

В той же час, варто звернути увагу на переваги та недоліки розміщення коштів в об'єктах основних засобів. Крім того, що вони є абсолютно необхідними для здійснення виробничого процесу, розширення діяльності, генерування прибутку, ці об'єкти повністю контролюються менеджментом підприємства, не зазнають вплив від недобросовісних дій партнерів, не знецінюються через інфляцію. Бланк І.О. звертає увагу на такі недоліки необоротних активів в цілому, частиною яких є основні засоби: ними важко управляти (про що ми зазначали на початку дослідження), не знецінюючись від інфляції вони втрачають вартість через моральне зношування, під яким розуміють появу більш продуктивних та технологічних альтернатив з подібним функціоналом. Нарешті, вони не можуть забезпечувати поточну платоспроможність підприємства через низький рівень їх ліквідності: об'єкти основних засобів важко або неможливо швидко конвертувати у готівку без значних втрат вартості [4].

З точки зору управління представляють інтерес підходи до класифікації основних засобів. Найбільш узагальненим є поділ основних засобів на дві великі групи: виробничі (безпосередньо залучені у виробничий процес) та невиробничі (використовуються для забезпечення умов праці та відпочинку) (Додаток Б). Зазначимо, що утримувати велику частку основних засобів невиробничого призначення можуть тільки великі підприємства, і з плином часу частка таких засобів в загальній їх структурі стає меншою. Частка виробничих засобів, як правило, досягає 95-98% [15, с.64]. В рамках економіки країни важливим є розуміння розподілу основних засобів за галузевою ознакою. Управлінські потреби підприємства вимагають розглядати основні засоби в розрізі їх видів та характеру участі у виробничому процесі: активне перетворення предметів праці чи створення умов для

забезпечення виробничого процесу [37, с. 53; 6, с. 23]. Так, до активних відносять такі види основних засобів як машини та обладнання (виконують конкретні технологічні операції, такі як обробка матеріалів, складання компонентів, упаковка готової продукції тощо), транспортні засоби (забезпечують рух матеріальних і людських ресурсів, що безпосередньо впливає на продуктивність та ефективність діяльності підприємства), інструменти, прилади та інвентар (використовуються для виконання робіт, що складають виробничий процес, таких як складання, обробка, вимірювання та контроль якості). Групу пасивних основних засобів утворюють будівлі та споруди, тобто нерухомі активи. Вони надають необхідний простір для розміщення виробничих ліній, машин, обладнання та матеріалів, забезпечують зберігання сировини, напівфабрикатів і готової продукції, забезпечують простір для управлінського та адміністративного персоналу, а також для наукових досліджень і розробок. Визначення структури основних засобів за характером участі у виробничому процесі та за видами характеризує рівень прогресивності виробництва відносно інших підприємств аналогічної сфери діяльності. Також корисним для управління може бути поділ основних засобів на діючі та недіючі, власні чи орендовані, зношені чи не зношені [47; 6, с. 23; 9]. Свої критерії класифікації можуть бути застосовані відносно вирішення конкретних управлінських задач.

1.2. Формування та відтворення основних засобів

Первинне формування основних засобів підприємства відбувається через процес інвестування, який характерний як для започаткування бізнесу, так і для його розвитку при реалізації нових інвестиційних проектів. Рішення про придбання основних засобів при започаткуванні бізнесу приймається на підставі детального аналізу потреб бізнесу: вивчення виду діяльності, виробничих процесів, обсягу виробництва та технічних вимог, представлених на ринку альтернативних технологій та різновидів обладнання. Потрібно враховувати, що усі відокремлені одиниці обладнання мають бути поєднані в єдиний технологічний процес, який визначає послідовність дій та операцій, які необхідно виконати для виготовлення продукту або

надання послуги. Тож для ефективного виробництва потрібно розглядати технологічний процес як первинний, оскільки він визначає потреби в обладнанні. З огляду на це при придбанні обладнання варто враховувати його специфікації і характеристики, сумісність з іншими компонентами виробничого процесу, легкість інтеграції в систему, його ефективність і продуктивність, а також економічність, тобто використання основних засобів має забезпечити такий притік коштів, який покриє витрати на їх придбання.

Для оцінки економічної доцільності вкладення в основні засоби використовують традиційні методи оцінки інвестиційних проектів, а саме, розраховують чисту теперішню вартість проекту, внутрішню норму доходності, період окупності проекту, його рентабельність та інші показники [13, 16, 51].

Придбання обладнання первісно відбувається за рахунок статутного капіталу підприємств. За його недостатності підприємство має можливість:

- залучати інвестиції від партнерів або інвесторів в обмін на частку в прибутку або власності,
- брати кредити або позики від банків, фінансових установ або приватних кредиторів, що дозволяє зберегти контроль над активами, розподілити витрати на певний час та зберегти ліквідність,
- залучати гранти або субсидії – це найменш витратний спосіб для підприємства, оскільки воно отримує можливість придбати активи, як правило, без формування фінансових зобов'язань,
- використати оренду або лізинг, що дозволяє зменшити початкові витрати і розподілити загальні витрати протягом часу, але не дає або відтерміновує набуття права власності. Така форма забезпечення виробництва обладнанням має певні переваги: оренда чи лізинг можуть бути більш гнучким варіантом, оскільки дозволяють підприємству оновлювати або замінювати обладнання за короткий термін, якщо змінилися потреби бізнесу. Це особливо корисно у виробничих галузях, де технології швидко розвиваються [25].

Процес експлуатації основних засобів супроводжується процесом їх фізичного зношування. Існують об'єктивні закони фізики, які призводять до зношування

поверхні основних засобів через механічне тертя, руйнування матеріалів внаслідок їх хімічної взаємодії з навколишнім середовищем, що викликає корозію, абразивного зношування через удари, тертя або вібрацію, послаблення механічних властивостей матеріалу внаслідок поступового накопичення мікротріщин та деформацій під впливом навантаження, що називають втратою матеріалу.

Фізичне зношування супроводжується зменшенням вартості основних засобів [5, с.173]. Процес зменшення вартості основних засобів називають амортизацією. Цікаво, що в перекладі з латині воно означає «погашення» [17, с.92]. Це поняття відображає ідею пом'якшення впливу зносу та старіння активу на фінансові результати підприємства через розподіл витрат на придбання активу на кілька періодів. Тобто, вкладаючи гроші в бізнес підприємець очікує їх повернення з додатковою вартістю – прибутком. У випадку оборотних активів рух коштів зрозумілий: підприємець закупає сировину, виготовляє з неї продукт, продає його і отримує і кошти, витрачені на сировину, і прибуток, який був закладений у ціну. З обладнанням ситуація менш очевидна, бо підприємець вкладає великі суми в його закупівлю, але процес повернення цих коштів виявляється розтягнутим у часі. Оскільки амортизація є елементом витрат підприємства, що впливає на суму оподаткованого прибутку, в Податковому кодексі систематизовані методи розрахунку амортизації та витрати підприємств, що підлягають амортизації. Пропоновані прискорені методи амортизації дозволяють підприємству швидше відшкодувати витрати на основні засоби та зменшити ризики по інвестиціях [1, с. 782]. Для деяких видів обладнання та технологій прискорена амортизація краще відображає реальний фізичний та моральний знос активів. Це може бути актуальним для високотехнологічного обладнання, яке швидко втрачає свою вартість через технологічний прогрес та інтенсивну експлуатацію. Крім того, прискорені методи амортизації дозволяють швидше списувати вартість основних засобів на витрати, що зменшує оподатковуваний прибуток на початкових етапах експлуатації активів. Це підвищує ліквідність підприємства, оскільки зменшує податкові виплати та звільняє додаткові кошти для реінвестування.

Наявність процесів фізичного зношування зумовлює необхідність періодичної

заміни чи відтворення тих основних засобів, які вичерпали свій фізичний ресурс та дійшли кінцевого терміну експлуатації. При існуванні певних відмінностей у трактуванні поняття відтворення основних засобів їх поєднує думка про необхідність відновлення спрацьованих частин основних засобів шляхом проведення ремонтів, чи заміни цілих об'єктів на нові такої ж чи більшої потужності [25, 28, 35, 47]. Основна задача при цьому – зберегти об'єкти основних засобів в стані, придатному для продуктивної роботи.

Розрізняють два основних підходи до процесу відновлення виробничих потужностей підприємства: просте і розширене відтворення. В рамках простого відтворення відбувається відновлення виробництва без змін у масштабах або технологіях. У цьому випадку, після відпрацювання ресурсу основних засобів, вони просто замінюються на нові такого ж типу та обсягу шляхом проведення поточних та капітальних ремонтів [60]. Цей підхід використовується тоді, коли підприємство прагне лише зберегти наявний рівень виробництва та не має потреби у розширенні або модернізації. У випадку розширеного відтворення підприємство не лише відновлює виробництво, але і розширює його масштаби. Це може включати збільшення кількості обладнання, впровадження нових технологій, модернізацію старого обладнання. Все це має на меті збільшення обсягів виробництва, розширення асортименту продукції або входження на нові ринки. Розширене відтворення вимагає більших інвестицій та уваги до стратегічного планування.

Підприємства можуть застосувати для фінансування відтворення основних засобів різні джерела. За своїм економічним змістом амортизаційні відрахування не тільки відшкодовують підприємцю вартість придбаного обладнання та інших об'єктів, але можуть бути використані для накопичення фінансових ресурсів в майбутньому [28]. Підприємство може виділяти амортизаційні кошти на спеціальний рахунок або фонд для майбутнього придбання нового обладнання чи основних засобів. Такий підхід дозволяє підприємству готуватися до майбутніх інвестиційних потреб та зменшує необхідність у використанні зовнішніх джерел фінансування. Однак, в умовах, які характеризуються високою інфляцією, підприємство може зіштовхнутися з проблемою знецінення накопичених коштів [14, с. 24]. Тож на

сьогоднішній день підприємства зазвичай не накопичують амортизаційні відрахування в окремому фонді, а використовують нефондовий метод фінансування. Тобто, використовують накопичений прибуток або можуть вилучити частку коштів з обороту. Крім того, підприємства активно використовують для оновлення виробництва залучені кошти: кредити, кошти по державних програмах підтримки, кошти партнерів тощо.

Динаміку вкладень підприємств в розширення та оновлення виробничої бази характеризують капітальні інвестиції (рис.1.1).

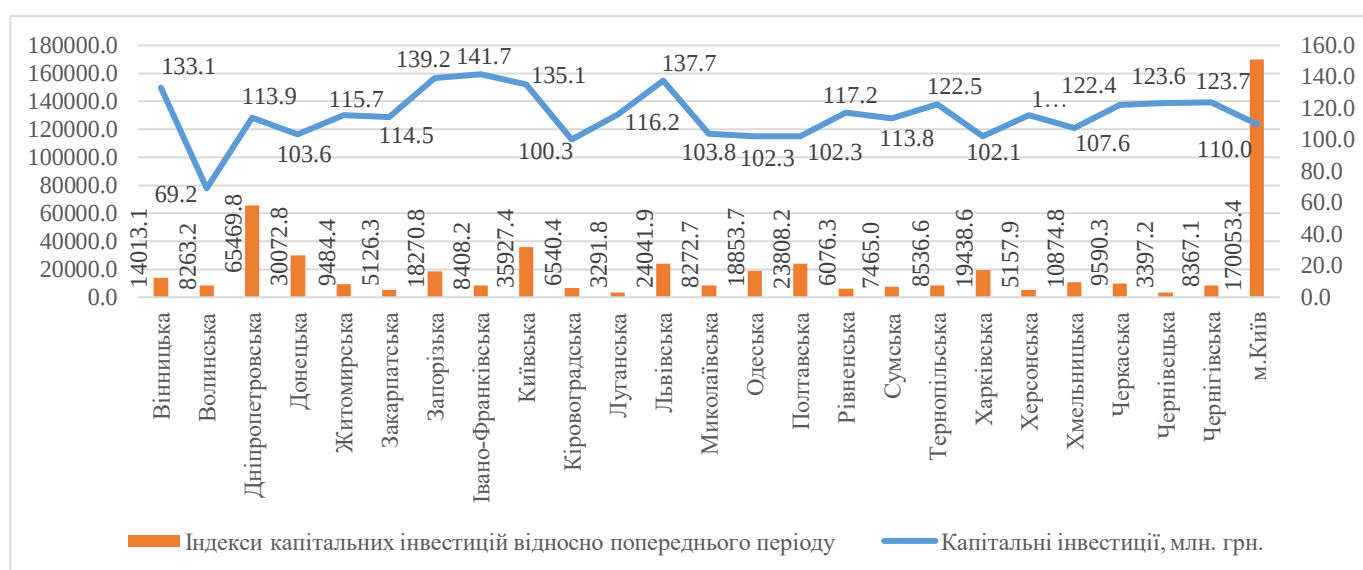

Рис. 1.1 Обсяги та індекси капітальних інвестицій відносно попереднього року за даними 2021 року (побудовано автором за [39])

Зазначимо, що найбільші обсяги капітальних інвестицій по м. Київ зумовлені тим, що багато підприємств мають юридичну адресу у Києві, хоча фактично можуть бути розташовані в інших регіонах. Інвестиційна активність у Дніпропетровській області зумовлена розміщенням на її території кількох гірничо-збагачувальних комбінатів (Інгuleцький, Північний, Центральний та інші) та великого металургійного заводу «АрселорМіттал Кривий Ріг». Зазначимо таку особливість, що регіони з великим обласними центрами, як то Донецька, Харківська, Львівська, Полтавська, Київська області також характеризуються великими сумами капітальних інвестицій. В той же час індекси динаміки зростання капітальних інвестицій були

вищими у західних регіонах: Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Вінницькій областях.

Оновлення і розширення основних засобів є надзвичайно важливими для розвитку як окремих підприємств, так і економіки в цілому. Тож окремою задачею управління є забезпечення ефективного її використання.

1.3. Показники ефективності використання основних засобів

Поняття ефективності може набувати різних забарвлень в контексті різних досліджень. В економіці ефективність визначається як співвідношення між отриманими результатами та витратами, у контексті управління ефективність часто розглядається як здатність досягати організаційних цілей з мінімальними ресурсами. З технічної точки зору ефективність часто вимірюється через коефіцієнт корисної дії (ККД) системи або пристрою [16, 38].

В літературі часто зустрічається узагальнене визначення ефективності, як максимальне досягнення результатів при мінімальних витратах. Це концепція, яка включає оптимальне використання наявних ресурсів для досягнення бажаних цілей. З точки зору теорії прийняття управлінських рішень такий підхід поєднує у собі дві окремі оптимізаційні задачі, які мають вирішуватись окремо. Успішне управління передбачає балансування між цими задачами.

Повертаючись до економічного розуміння ефективності, зазначимо, що основним показником ефективності використання основних засобів є показник фондівдачі (ФВ), логіка розрахунку якого полягає у порівнянні обсягів виробленої продукції (ВП) з вартістю основних засобів, які були використані для виробництва цієї продукції (ОЗ):

$$\text{ФВ} = \frac{\text{ВП}}{\text{ОЗ}} \quad (1.1)$$

При в цілому зрозумілій логіці його розрахунку в літературі зустрічаються

варіації, які стосуються, зокрема, питання, а яку саме вартість основних засобів потрібно враховувати в розрахунках. Череп О.Г. вважає доречним використовувати вартість основних засобів, яка сформувалась на кінець періоду [56, с. 201]. Орошан Т.А. та К.О. Кухта пропонують у знаменнику використовувати середньорічну вартість основних засобів [37, с. 54]. Гнатенко Є.П., виконуючи аналіз діяльності ПАТ «Первомайський МКК», використовує середньорічну вартість і доповнює аналіз розрахунком показника фондівіддачі стосовно вартості активної частини основних засобів [12]. В цьому є сенс, оскільки саме активна частина основних засобів безпосередньо залучена у виробничий процес і визначає продуктивність підприємства. Автори підручника з економічного аналізу за редакцією Н.А. Волкової також використовують усереднену вартість [20, с. 132]. А у підручнику за редакцією Р.В. Федорович це питання залишається відкритим, оскільки автори, описуючи формулу, просто говорять про вартість основних засобів, хоча також пропонують розраховувати два показника: загальний та по активній частині [48, с. 238]. Немає визначеності і у розрахунку показника в дослідженні М.В. Кравченко [27].

На нашу думку це питання потребує визначеності, оскільки при активному русі основних засобів протягом року використання у розрахунках різних показників може дати помітно різний результат. Ми погоджуємось з тими авторами, які використовують у розрахунках усереднене значення вартості. У створенні готової продукції беруть участь і ті засоби, що мало підприємство на початку року, і ті, що були придбані та введені в експлуатацію протягом року, за який здійснюється аналіз. При цьому більш правильним буде застосовувати формулу середньозваженої вартості, яка враховує і час введення в експлуатацію нових об'єктів, і час виведення застарілих.

Деякі автори пропонують використовувати показник рентабельності основних засобів. Для цього С.С. Слава-Продан та С.Ф. Гече, Є.П. Гнатенко пропонують використовувати чистий прибуток у співвідношенні з середньорічними основними засобами [50]. Геращенко І.О. говорить про загальний прибуток як показник, необхідний для розрахунку рентабельності основних засобів [10, с. 25]. На нашу

думку, цей показник менш інформативний, оскільки при формуванні чистого прибутку враховуються різноманітні витрати, які можуть бути мало пов'язані з виробничим процесом, як то адміністративні витрати чи фінансові витрати. Тож чітко визначати частку внеску основних засобів у його формування неможливо.

Низка авторів, говорячи про показники ефективності використання основних засобів пропонують використовувати крім показника фондівіддачі також показники фондомісткості та фондоозброєності [50, 6, 58, 37, 42, 32]. Незважаючи на те, що усі вони пов'язані між собою, їх економічний зміст не може трактуватись як міра ефективності використання. Так, фондоозброєність скоріше відображає рівень забезпеченості підприємства обладнанням та іншими виробничими ресурсами, а не безпосередньо його продуктивність чи результативність. З цієї точки зору правильніше розглядати фондоозброєність як один з аспектів потенційної ефективності виробничих процесів, але не як безпосередній показник самої ефективності. Стосовно фондомісткості слід зауважити, що вона може бути визначена різними чинниками, такими як технологічний рівень, організація виробництва, якість управління, інтенсивність використання виробничих потужностей тощо. Тому вона може бути корисним показником для аналізу ефективності виробництва, але за економічним змістом не відповідає сутності поняття «ефективність».

Однак, аналіз ефективності не може зводитись до розрахунку одного чи двох показників. Важливо дослідити фактори, які вплинули на рівень ефективності (рис. 1.2). До першої групи таких факторів ми відносимо показники використання виробничих потужностей. Це коефіцієнти, які дозволяють визначити рівень екстенсивного та інтенсивного навантаження потужностей. Відпрацьований час роботи, змінність роботи, встановлені нормативи, регулярність технічного обслуговування – ці та інші фактори впливають на кількість виготовленої на обладнанні продукції.

Ефективність роботи обладнання залежить від його технічного стану. Отже, друга група факторів пов'язана з ступенем зношування основних засобів, Сюди варто додати і показники руху, оскільки саме через рух відбувається оновлення: закупівля

нового обладнання, виведення з експлуатації старого обладнання.

Не останній вплив на ефективність використання вчиняє і структура основних засобів. При більшій частці обладнання підприємство має вищий потенціал для нарощування обсягів виробництва. Тож узагальнений показник ефективності буде кращий.

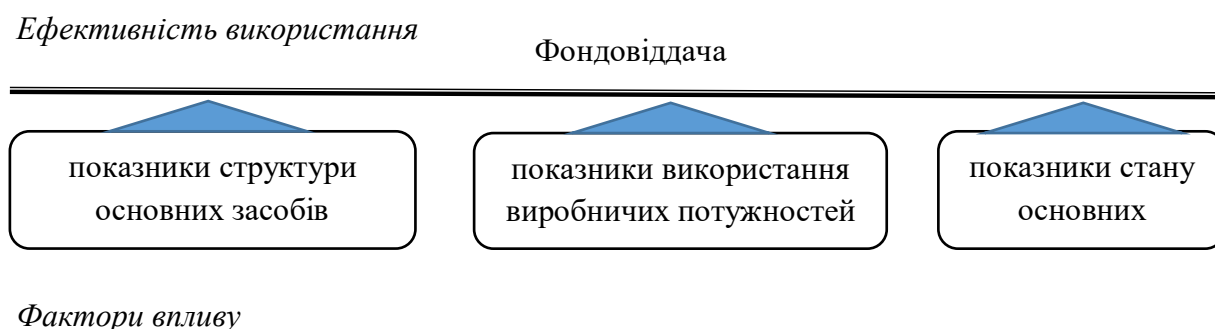

Рис. 1.2 Фактори впливу на показник ефективності використання основних засобів (побудовано автором за [6, 10, 24])

Класичний факторний аналіз як раз і передбачає виявлення впливу частки активної частини основних засобів та часу його роботи на результативний показник ефективності.

Отже, ми можемо зробити наступні висновки:

- поняття основних засобів не викликає особливих дискусій через те, що воно врегульовано нормативними документами. Будучи різновидом активів вони мають характеристики, загальні для активів підприємства. Для зручності управління основні засоби поділяють на групи відповідно до визначених ознак, тобто застосовують різноманітні класифікації;

- процес формування основних засобів пов'язаний з започаткуванням та розвитком бізнесу та потребує суттєвих фінансових вкладень. Джерела залучення коштів різняться залежно від можливостей підприємства та управлінських задач;

- визначення ефективності використання основних засобів має супроводжуватись поглибленим аналізом факторів, що впливають на їх структуру, стан та використання.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТОВ «ХАРКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРОФІЛЕГИБОЧНОГО ОБЛАДНАННЯ»

2.1. Загальна характеристика ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Оцінку ефективності використання основних засобів особливо важливо проводити для підприємств виробничої сфери, які мають великий парк обладнання, від роботи якого залежить кінцевий результат їх роботи. Прикладом такого підприємства є ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання», основна діяльність якого пов'язана з виготовленням металообробних машин. Підприємство займається виготовленням машин та комплексів, які використовуються для формування різних профілів з металевих стрічок. Це обладнання знаходить застосування в будівельній, автомобільній, меблевій та інших галузях промисловості. Особливістю діяльності підприємства є те, що клієнти зазвичай мають індивідуальні потреби, які не задовольняються стандартним обладнанням. Тому складовою роботи підприємства є проектування та розробка машин за технічними умовами замовників. Це складний процес, пов'язаний з вивченням потреб клієнтів, аналізом ринку для визначення характеристик та функціональних можливостей обладнання, створенням прототипів нових моделей, їх тестуванням та вдосконаленням конструкцій. Для цього використовується спеціалізоване програмне забезпечення.

Виробництво забезпечене обладнанням для обробки металу. Це універсальні токарні верстати, на яких здійснюються операції точіння, нарізання різьб, свердління та інші операції. У своєму арсеналі підприємство має два верстати з ЧПУ, які забезпечують високу точність обробки та автоматизацію процесів. Для фрезерування поверхонь застосовують горизонтально-фрезерні та вертикально-фрезерні верстати з ЧПУ, вони дозволяють здійснювати складну обробку поверхонь з високою точністю. Є універсальний свердлильний верстат для свердління отворів різного діаметру, а також складно розташованих отворів.

Оскільки обладнання, яке виготовляється, має різну конфігурацію поверхонь, для їх шліфування використовують круглошліфувальні та плоскошліфувальні верстати. Різання металічних листів здійснюється на лазерних різальних верстатах. Згинання листів здійснюється на профілегибочних верстатах. Також підприємство має механічний прес для виконання штампувальних операцій високої точності. В сукупності підприємство використовує 20 самостійних одиниць обладнання.

Сировиною та матеріалами для підприємства є переважно метал різних характеристик: вуглецеві сталі (для виготовлення деталей, що потребують високої міцності та твердості), леговані сталі (з вмістом хрому, молібдена, ванадія, що покращують міцність, зносостійкість та корозійну стійкість), інструментальні сталі (для виготовлення ріжучих та формуючих інструментів), алюмінієві, мідні та титанові сплави, чавун різних марок, нержавіюча сталь. Для виготовлення ущільнювачів та захисних покриттів використовується поліуретан, який надає еластичності та зносостійкості, та композити на основі вуглецевого волокна. Вибір конкретних матеріалів залежить від вимог до міцності, жорсткості, зносостійкості, корозійної стійкості та інших експлуатаційних характеристик обладнання, та може різнитися залежно від технічних умов замовника і його платоспроможності.

Аналогічну діяльність здійснюють:

– ТОВ Акстрон. Підприємство розташоване у м. Дніпро, пропонує широкий спектр послуг, пов'язаних не тільки з продажем обладнання, але й з підготовкою та організацією виробництва у галузі виготовлення металевих профілів. Зазначимо, що підприємство не виготовляє обладнання на замовлення, а є дистриб'ютором турецького виробника OZTUM, який на ринку України представляє торгову марку ANTES. Обладнання більшою мірою вузькоспеціалізоване, призначене для виготовлення віконного профілю.

– ТОВ «MEER industrial group» – є серйозним конкурентом, що працює в тому ж сегменту ринку, що й ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання». Це підприємство працює на базі української компанії TFQ Engineering group у співпраці з німецькими спеціалістами у галузі виробництва обладнання. Підприємство пропонує достатньо широкий асортимент готового обладнання: ліній з виробництва

металопрофілю, металочерепиці, водостічних труб, вентиляційного профілю, шпаклювальних кутів, стелажів, огорожень, віконного металопрофілю, коників, сайдингу, штакетника та іншого обладнання.

– Компанія «КВРС» є продавцем обладнання китайської компанії ACL. Асортимент також є достатньо широким, але відсутня можливість замовлення обладнання за власними технічними умовами.

Також в продажу можна знайти продукцію виробництва турецької компанії Imaksan, української компанії ТОВ «Айрон-Трейд», польської компанії Sorex та інших виробників. Отже ринок є достатньо конкурентним. Перевагою досліджуваного підприємства є робота за індивідуальними замовленнями.

Структура підприємства орієнтована переважно на вирішення інженерних та виробничих задач (рис. 2.1).

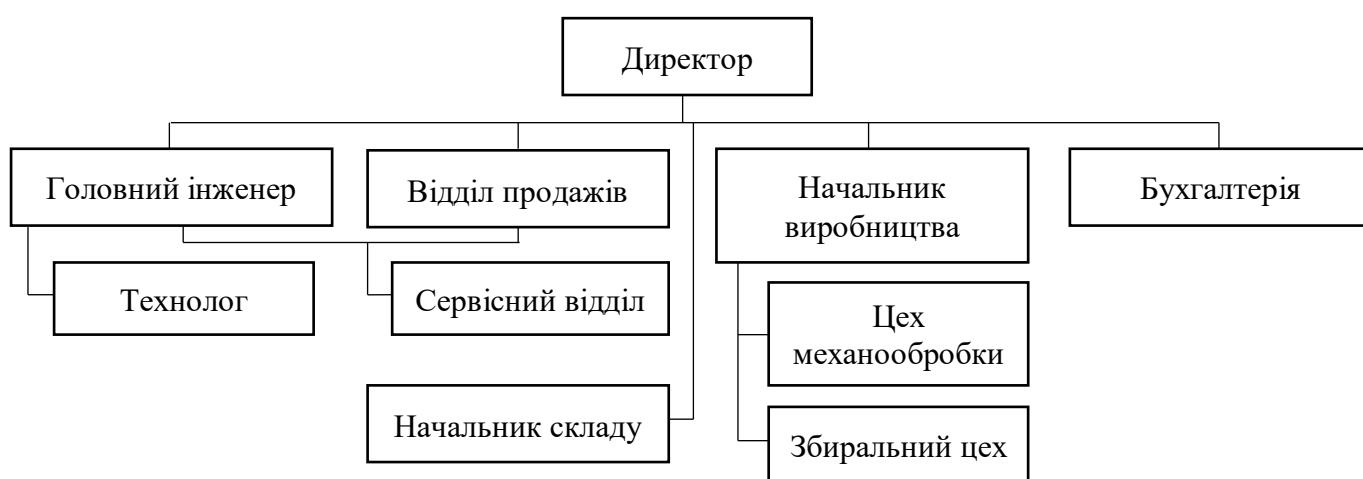

Рис. 2.1 Організаційно-виробнича структура ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Провідну роль в управлінні крім директора відіграють головний інженер та начальник виробництва. Перший керує інженерними проектами, відповідає за технічну реалізацію нових продуктів, розробку технічних креслень та моделей обладнання, технологічних процесів виготовлення продукції. Начальник виробництва керує всіма виробничими підрозділами, відповідає за виробництво обладнання у відповідності з специфікаціями та технічними умовами, тестування та

перевірку на всіх етапах виробництва.

Сервісний відділ має подвійне підпорядкування, його працівники здійснюють установку, налаштування та технічне обслуговування обладнання у клієнтів та відповідають за виконання гарантійних зобов'язань. За змістом вони виконують інженерні роботи, але роблять це відповідно до замовлень, що формуються відділом продажів.

Підприємство не має відділу маркетингу, достатньо обмежено представлено в мережі Інтернет, не має власного сайту, що на нашу думку є недоліком в організації діяльності. На нашу думку, це є суттєвим недоліком, оскільки сучасні споживачі, незалежно від того, чи це є фізичні особи, чи інституційні клієнти, часто шукають інформацію в Інтернеті, тому онлайн-присутність можна розглядати як обов'язкову складову успішного бізнесу. Власний сайт забезпечує цілодобову доступність інформації про компанію та її продукцію для потенційних клієнтів, служить джерелом інформації про продукцію, технічні характеристики, інструкції з експлуатації, забезпечує ефективну комунікацію з клієнтами та партнерами, сприяє підтримці іміджу та розширенню ринків збуту. Зазначимо, що конкуренти достатньо активно представлені в Інтернеті, і, крім того, що мають власні сайти, просувають продукцію через маркетплейси, чого немає у об'єкта дослідження.

Відзначимо також відсутність планового чи фінансового відділу. Роботу з планування бюджетів та аналізу фінансової ефективності діяльності здійснює бухгалтер, планування та контроль ефективності використання ресурсів здійснюють головний інженер, начальник виробництва та директор. Ця робота здійснюється епізодично та не носить регулярного упорядкованого характеру.

Така структура характерна для невеликого підприємства та значно обмежує можливості його розвитку. Підприємство має невеликий статутний капітал – 8000 грн, власником є фізична особа. Незважаючи на дванадцятирічний досвід роботи підприємство не розвинулося у великий чи хоча б середній бізнес. Наразі підприємство є платником податків на загальній системі оподаткування, податкових боргів не має. У відкритих джерелах інформація про участь у тендерах або присутність у санаційних списках відсутня.

Економічна діяльність підприємства характеризується такими показниками:

– загальна сума активів підприємства за період з кінця 2019 року збільшилась у 2,5 рази. Активний приріст відбувався у 2021 році (+3074,2 тис. грн. або +57,6%) та у 2023 році (+4948,6 тис. грн. або +57,1%) (рис. 2.2);

– вартість основних засобів збільшилась удвічі, переважно у 2020 році. Зміни інших періодів були незначними і були зумовлені, переважно, процесами зношування та відновлення у рамках простого відтворення;

– вартість оборотних активів збільшилась у 13 разів. Вартість, вкладена в оборотні активи зросла на 8813,5 тис. грн. Збільшення відбувалось переважно у 2021 році та у 2023 році.

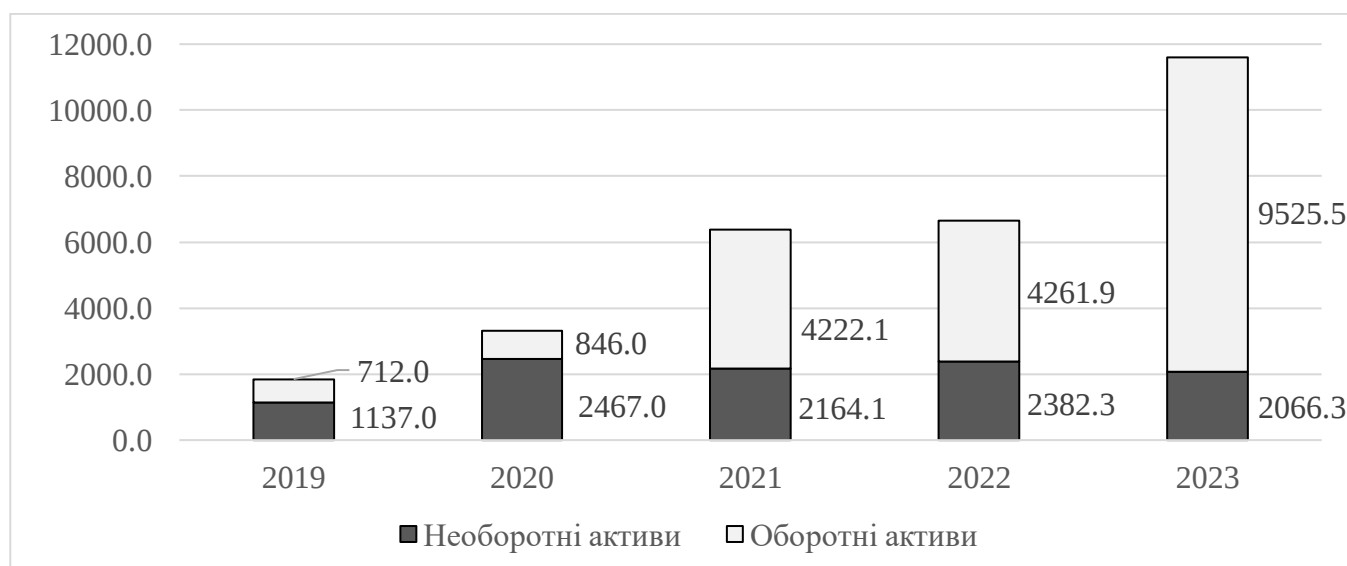

Рис. 2.2 Динаміка складових активів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Зростання в частині оборотних активів у 2021 році пов'язано з нарощуванням сум дебіторської заборгованості. Ми це обґрунтовуємо з тим, що після періоду коронавірусу підприємство змінило політику взаємовідносин з клієнтами для того, щоб стимулювати збут і запропонувало дуже лояльні умови товарного кредиту. У 2023 році ситуація змінилась і в складі оборотних активів стали переважати виробничі запаси. Таким чином підприємство намагається зробити резерв на випадок скорочення поставок металу чи збільшення його вартості, що цілком ймовірно в

умовах війни. Через специфіку діяльності по замовленнях підприємство не має на балансі залишків готової продукції.

Аналізуючи пасиви відзначимо наступне:

- майно підприємства профінансовано переважно за рахунок поточних зобов'язань (рис. 2.3). Нарощування вартості активів у 2021 році та 2023 році, у тому числі в частині основних засобів, відбувалось переважно саме за рахунок цього джерела, що формує достатньо ризикову структуру джерел фінансування діяльності;
- нарощування власного капіталу відбувається за рахунок отримуваного прибутку, хоча темпи його нарощування є незначними. Найбільший приріст прибутку в абсолютній сумі спостерігався у 2021 році (+951,8 тис. грн.). У наступні роки прибуток зростав повільно.

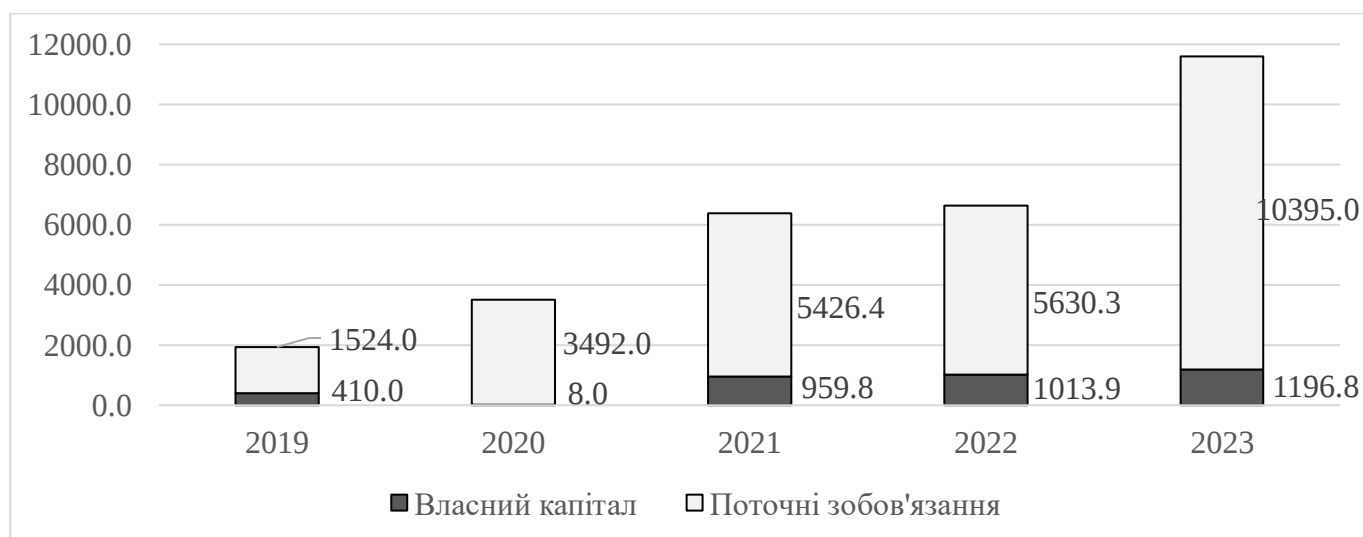

Рис. 2.3 Динаміка складових пасивів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

В цілому зазначимо, що нарощування активів в частині дебіторської заборгованості було компенсовано приростом поточної заборгованості, що частково врівноважило умови для підприємства і не спричинило великої потреби в дофінансуванні бізнесу власними коштами. Нарощування власного капіталу свідчить про прибуткову діяльність підприємства, однак суми прибутків є незначними для виробничого підприємства подібного профілю.

2.2. Аналіз і оцінка ефективності управління основними засобами ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Починати аналіз ефективності використання основних засобів варто з аналізу їх наявності та стану. Як було зазначеному у теоретичному дослідженні, ступінь зношеності основних засобів безпосередньо впливає на їх продуктивність. Це стосується більшою мірою активної частини основних засобів. Чим більшим є рівень зношування, тим менш продуктивним та більш витратним в утриманні буде обладнання.

ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» має у власності об'єктів, які за своїми ознаками віднесені до основних засобів, на загальну суму 3868,7 тис. грн. у первісній вартості (Додаток В). Ця сума з початку 2022 року не змінювалась, що свідчить про те, що виробнича база за цей період не оновлювалась. Ми це пов'язуємо з невизначеністю щодо подальшої долі підприємства, оскільки воно знаходиться в потенційно небезпечній зоні. Судячи з інформації, отриманої з відкритих джерел, у 2022 році підприємство збільшило вартість основних засобів на 584,2 тис. грн., а у 2020 році за рік вартість основних засобів збільшилась на 1771, тис. грн., тобто відбулось збільшення виробничої бази удвічі. Це свідчить про те, що наразі підприємство достатньо забезпечене засобами праці і керівництво взяло паузу в питанні нарощування потужності.

Відсутність оновлення обладнання зумовила збільшення ступеня зносу основних засобів підприємства. Середній по всіх групах засобів коефіцієнт зносу збільшився з 0,38 у 2022 році до 0,47 у 2023 році. В цілому рівень зносу можна оцінити як помірний, хоча по окремих позиціях підприємству потрібно приділити увагу питанню оновлення фондів. Так, найменший рівень зношування характерний для групи «Будівлі, споруди та передавальні пристрої» (0,37), а найбільший для груп «Машини та обладнання» (0,52) та «Інструменти, прилади, інвентар, меблі» (0,49) (рис. 2.4). Менший рівень зношування об'єктів пасивної частини засобів зумовлений такими факторами. По-перше, вони реально менше навантажуються в процесі виробничої діяльності через свою специфіку. По-друге, ця специфіка врахована в

Податковому кодексі України при визначенні мінімально допустимих термінів корисного використання об'єктів різних груп. Зокрема, по виділеній нами групі цей термін становить від 10 до 20 років, через що інтенсивність зносу, яка виражається в сумах нарахованої амортизації та зменшенні первісної вартості основних засобів виявляється невисокою. Натомість, робочі машини та обладнання зношуються більш інтенсивно, бо на них лягає основне навантаження з переробки сировини. Статтею 138.3.3. Податкового кодексу України для цієї групи засобів встановлені мінімальні терміни експлуатації 5 років, відповідно інтенсивність зменшення первісної вартості через процедуру нарахування амортизації є достатньо високою, і, відповідно, ступінь їх зношування виявляється вищим.

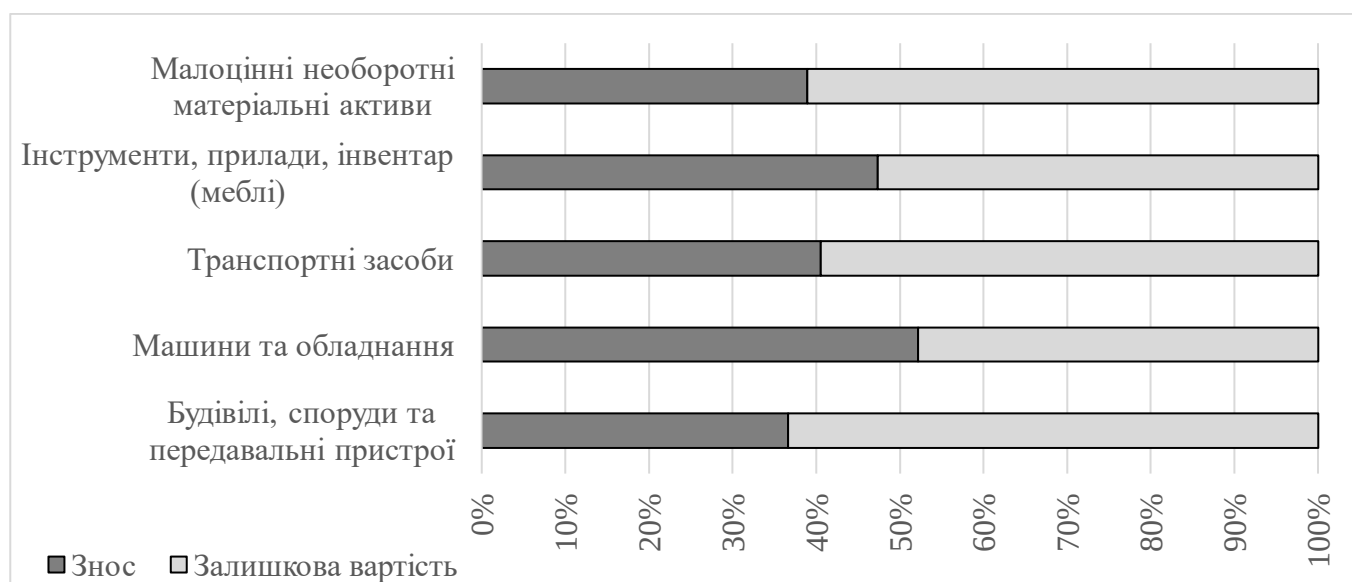
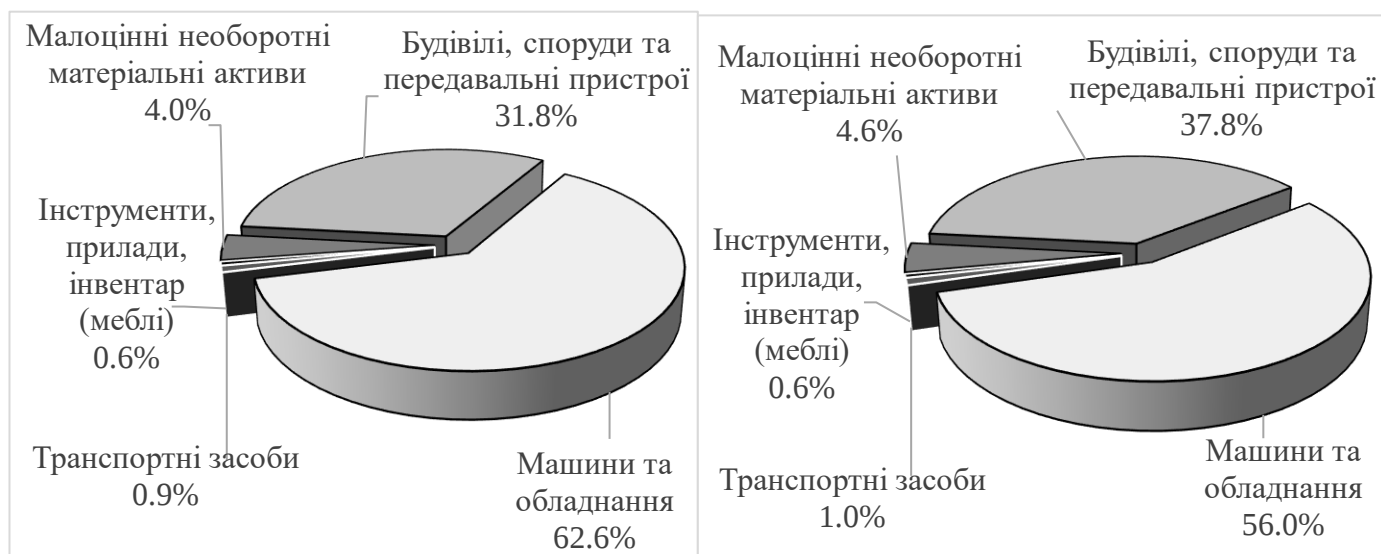

Рис. 2.4 Характеристика ступеня зношування основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» станом на 31.12.2023р.

Оскільки за останній рік змін у складі, а отже, і в структурі основних засобів не відбувалось, ми порівняли структуру 2023 року у первісній вартості та у залишковій вартості. Діаграма демонструє, що у первісній вартості ресурсна база підприємства формується більшою мірою за рахунок машин та обладнання, тобто активної частини (рис. 2.5). На них припадає 62,6%. Близько 32% загальної вартості основних засобів становить вартість пасивної частини (будівель та споруд). Частка інших засобів є незначною: 4% малоцінних засобів, 0,6% інструментів та 0,9% транспортних засобів

(внутрішньозаводський транспорт, призначений для переміщення сировини та готової продукції між складами та виробничими підрозділами).

а) у первісній вартості

б) у залишковій вартості

Рис. 2.5 Структура основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» станом на 31.12.2023р.

Така структура є нормальною для даного типу виробництва. Оскільки виробництво має індивідуальний характер, іноді виготовляє невеликі серії, встановлене обладнання є універсальним з великою варіативністю переналадження.

В залишковій вартості структура основних засобів змінюється, що зумовлено різними термінами експлуатації та різною інтенсивністю зношування різних об'єктів. Так, частка машин та обладнання стає меншою (56%), частка будинків та споруд більшою (37,8%), малоцінних засобів більшою (4,6%). Питома вага інших груп об'єктів змін майже не зазнала.

Ми вважаємо, що структуру варто визначати за залишковою вартістю, оскільки вона більш точно відображає здатність об'єктів до продуктивного використання у господарській діяльності. Велика частка активної частини засобів у первісній вартості може нівелюватись великим зносом, а зношене обладнання не може забезпечити максимальну продуктивність плюс додає підприємству витрат на обслуговування та

ремонти.

Аналізуючи показники руху основних засобів, які опосередковано характеризують процеси відтворення, ми охопили період з початку 2021 року до кінця 2022 року. Для аналізу використана інформація статистичної форми 2-ОЗ ІНВ (річна). Представлені в таблиці В.2 розрахунки показників інтенсивності відтворювальних процесів в розрізі окремих груп обладнання показують, що з початку 2022 року інтенсивність оновлення виробничої бази ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» була вищою, ніж інтенсивність вибуття. Така ситуація була характерною як для основних засобів в цілому, так і в розрізі окремих груп. Найбільшою мірою у вартісному вимірі за період були оновлені машини та обладнання (+423,38 тис. грн.) та вартість будівель та споруд (+126,03 тис. грн.). Однак, відносні показники оновлення виявились вищими по інших групах з меншою вартістю та меншими абсолютними змінами. Так, вартість транспортних засобів відносно початку періоду зросла за рахунок надходжень на 40%, інструментів, приладдя та меблів на 35%, малоцінних активів на 41%. Це зумовлено більшою інтенсивністю їх зношування та потреби в оновленні, більшим впливом інфляційних факторів (збільшення цін закупівлі) та математичним ефектом масштабу. При однаковому абсолютному прирості, відносний приріст (у відсотках) буде більшим для меншого числа, ніж для більшого числа. Це явище пояснюється тим, що відносні зміни стають менш значними з ростом базового числа. З іншого боку, будинки та споруди, використовуються у більш тривалому проміжку часу, тож потребують оновлення значно рідше, ніж інші об'єкти виробництва. Крім того, площі пасивної частини основних засобів, як правило, не використовуються відразу з повним навантаженням, а мають певний запас, який дозволяє нарощувати технологічну базу без змін цих площ.

Вибуття основних засобів відбувається найчастіше з причин зношування окремих об'єктів, що вимагає їх виведення з експлуатації та списання з бухгалтерських рахунків. Через різний час придбання засобів, їх оновлення, інтенсивність вибуття засобів також є нерівномірною. В абсолютних сумах підприємство втратило засобів в частині будівель та споруд 22,99 тис. грн., в частині

машин та обладнання 83,99 тис. грн.. При значно менших сумах списання інших активів ефект масштабу зумовив більші значення коефіцієнтів вибуття: по транспортним засобам вартість зменшилась на 10% відносно початку періоду, малоцінні активи зменшились на 8%, а інструменти, як і машини з обладнанням зменшились на 4%.

Вважаємо за необхідне прокоментувати методику розрахунку коефіцієнтів оновлення та вибуття. При розрахунку коефіцієнта оновлення ми співвідносили вартість основних засобів, що були придбані та введені в експлуатацію з вартістю засобів на кінець періоду. Тобто він показує, яку частку основних засобів становлять нові придбання на момент завершення періоду. Це дозволяє оцінити, наскільки оновився парк основних засобів до кінця звітного періоду. Коефіцієнт вибуття розраховується на основі вартості на початок періоду, оскільки він відображає частку основних засобів, які були списані або вибули з експлуатації від початкового складу. Це дозволяє оцінити, яку частину від наявних на початок періоду основних засобів втратило підприємство. Таким чином, такий підхід дозволяє забезпечити часову узгодженість розрахунків та їх аналітичну точність.

Порівняння показників дає можливість оцінити загальний ступінь оновлення основних засобів. За період вартість введених засобів більше ніж у 5 разів перевищувала вартість виведених з експлуатації. Найбільше випередження спостерігалось по групі «Інструменти, прилади, інвентар» (у 13,5 разів). А відносна інтенсивність оновлення перевищувала інтенсивність вибуття приблизно у 4,5 рази в цілому та у 9 разів по групі з найбільшим абсолютним розривом (рис. 2.6). Можна було б говорити про розширене відтворення виробництва, якби не фактор цін: зростання вартості в невеликих межах не означає збільшення потужності. Це може бути наслідком зростання цін на обладнання внаслідок інфляції. Проаналізувавши дані по інфляції за 2022-2023 роки ми визначили, що сукупний індекс цін виробників промислової продукції за цей період становив 160,6% (138,2% у 2022 році та 116,2% у 2023 році) [39]. Це дозволяє нам скоригувати вартісний показник надходження основних засобів на цей індекс, внаслідок чого приріст у сумі 635,92 тис. грн. буде відповідати приросту в сумі 395,97 тис. грн. у цінах початку 2022 року.

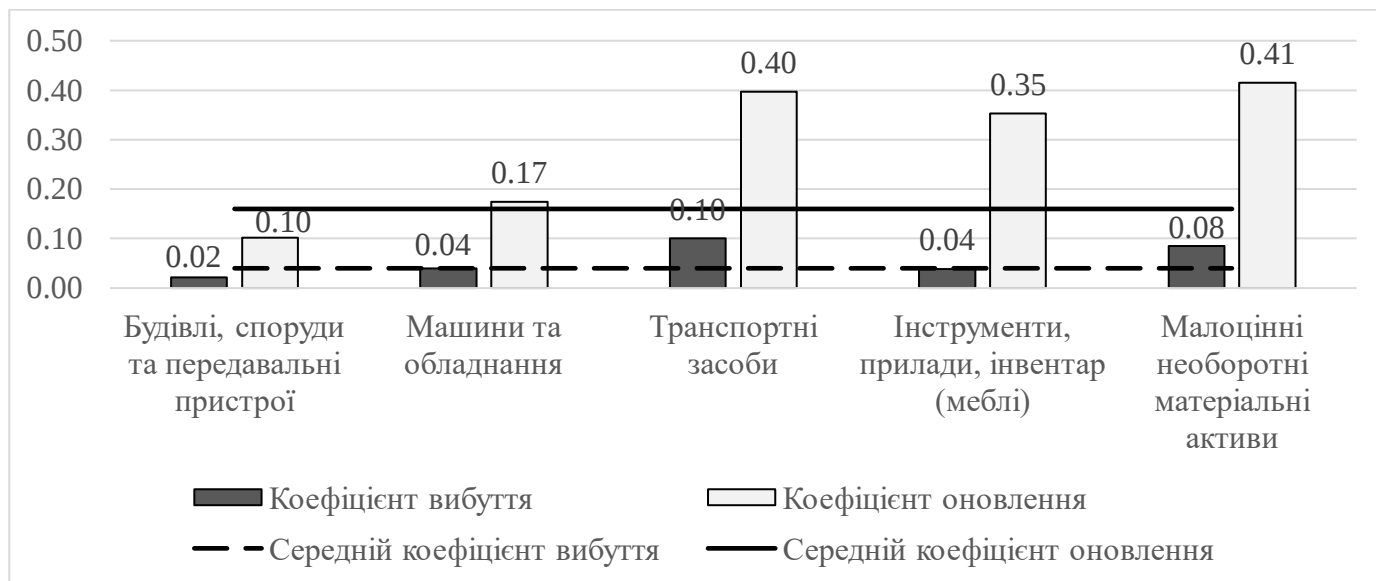

Рис. 2.6 Співвідношення коефіцієнтів оновлення та вибуття основних засобів у ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» за період з 01.01.2022 р. до 31.12.2023 р.

Коригування вартості основних засобів, що виводились з експлуатації, здійснювати не потрібно, оскільки вони враховувались у цінах закупівлі. Розрахунки показали, що навіть з урахуванням коригування вартість введених в експлуатацію основних засобів була вищою, ніж виведених, що, скоріше за все, свідчить про нарощування виробничої бази, а отже, про розширене відтворення.

Аналіз джерел фінансування оновлення основних засобів показав, що переважно капітальні інвестиції підприємство фінансує за рахунок амортизаційних відрахувань (57,55%), і частково за рахунок прибутку (8,51%) (табл. 2.1). Така структура відповідає припущенню про розширене відтворення, оскільки амортизаційні відрахування, як правило, накопичуються та можуть покрити потребу у простому відтворенні [25, с. 131]. Додаткові потреби покриваються за рахунок створеного додаткового продукту.

У ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» нарахована за 2022-2023 рік сума амортизації склала 366,0 тис. грн. З них 126,03 тис. грн. було витрачено на будівництво нового складу, а 239,97 тис. грн. на придбання нової автоматичної лінії для вигинання профілю.

Таблиця 2.1 Джерела фінансування капітальних інвестицій у ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» за період з 01.01.2022 р. до 31.12.2023 р.

Показники	Капітальні інвестиції, тис. грн.	Питома вага, %	Амортизаційні відрахування, тис. грн.	Прибуток, тис. грн.	Доходи від поточної діяльності, тис. грн.
Капітальне будівництво, тис. грн.	126,03	19,82	126,03	-	-
Придбання (виготовлення) основних засобів, тис. грн.	509,89	80,18	239,97	54,1	215,82
Разом джерела фінансування капітальних інвестицій, тис. грн.	635,92	100	366	54,1	215,82
Питома вага, %	100		57,55	8,51	33,94

Зароблений прибуток в розмірі 54,1 тис. грн. також був спрямований на придбання обладнання. Суму в розмірі 215,82 тис. грн. підприємство профінансувало з поточної діяльності. Це є достатньо розповсюдженою практикою, оскільки дозволяє уникнути залучення кредитів з усіма їх наслідками, але обмежує можливості росту в період вилучення коштів, оскільки, по суті, вони вилучаються з обороту. Компенсувати ці втрати можна в наступні періоди, ефективно використовуючи придбані основні засоби.

2.3. Аналіз ефективності використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Ефективність використання основних засобів визначатися їх здатністю забезпечувати високу віддачу на вкладені капітальні інвестиції. Основним показником ефективності використання основних засобів є показник фондівіддачі, порядок розрахунку якого визначено формулою (1.1). Віддача визначається обсягом виробленої продукції. Але цей показник не є однозначним, оскільки може вимірюватись в натуральних одиницях, в обсягах товарної продукції, в обсягах валової чи проданої продукції. Кожний з цих вимірників тією чи іншою мірою

характеризує віддачу активів. Практично використовувати в розрахунках натуральні показники виробництва, як правило, неможливо, оскільки асортимент продукції підприємств є різноманітним, таким, що його важко об'єднати одним вимірником. Втім, коли виробництво не відрізняється широкою номенклатурою та виготовляє однотипні вироби, можна застосувати умовно натуральні показники обсягів виробництва [37, с. 53]. За умови, що уся вироблена протягом періоду продукція реалізується, підприємство має стабільні залишки продукції на кінець кожного періоду, допустимим є застосування в розрахунках показника доходу, отриманого від реалізації продукції.

Серед показників ефективності використання основних засобів у теоретичному дослідженні ми відзначили також показник фондівдачі, розрахований по вартості активної частини основних засобів, а також показник фондорентбельності. Аналіз зазначених показників показав, що по всіх показниках відбулось підвищення ефективності, хоча і з різною інтенсивністю. Фондовіддача, розрахована відносно основних засобів у первісній вартості, збільшилась на 0,39 грн або на 21,61% (табл. 2.2). Тобто кожна гривня інвестованих коштів стала приносити підприємству на 39 коп. більше доходу. Враховуючи те, що об'єкти вже частково спрацьовані, ми розраховувало фондівдачу по залишковій вартості. Динаміка змін виявилась більш інтенсивною: абсолютний приріст становив 98 коп., а відносний +34,43%. Зазначимо, що в підручниках з економічного аналізу, та у більшості досліджень, питання вибору одиниць вимірювання основних засобів не розглядається [2, 20, 32, 48]. На нашу думку це питання варте уваги, оскільки використання різних показників надає різного економічного забарвлення результатам. З математичної точки зору, чим більше зношене обладнання, тим за інших рівних умов рівень фондівдачі буде вищим. Однак, більша, зношеність обладнання може впливати на зменшення доходу, і тоді віддача на гривню первісних інвестицій має знижуватись.

Ще більшу динаміку показав показник фондівдачі, розрахований по активній частині основних засобів: +1,81 грн. або +42,14% приросту доходу. На фоні зменшення середньорічної вартості основних засобів можна зробити висновок, що обладнання використовувалось більш інтенсивно, а значить при збереженні

виробничої бази на рівні попереднього періоду підприємство могло отримати додатковий дохід, що може розцінюватись як резерв підвищення ефективності діяльності підприємства.

Таблиця 2.2 Показники ефективності використання основних засобів у ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Показники	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення	Темп приросту
Середньорічна вартість основних засобів по первісній вартості, тис. грн.	3576,60	3868,70	292,10	8,17
Середньорічна вартість основних засобів по залишковій вартості, тис. грн.	2273,20	2224,30	-48,90	-2,15
Середньорічна вартість активної частини основних засобів по залишковій вартості, тис. грн.	1511,69	1398,93	-112,76	-7,46
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	6501,30	8551,70	2050,40	31,54
Валовий прибуток, тис. грн.	66,00	223,00	157,00	237,88
Чистий прибуток, тис. грн.	54,10	182,90	128,80	238,08
Фондовіддача по первісній вартості, грн./грн.	1,82	2,21	0,39	21,61
Фондовіддача по остаточній вартості, грн./грн.	2,86	3,84	0,98	34,43
Фондовіддача активної частини, грн./грн.	4,30	6,11	1,81	42,14
Фондорентабельність, %	2,38	8,22	5,84	245,51
Фондорентабельність активної частини, %	4,37	15,94	11,57	265,11

Розрахунок показника фондорентабельності показав приріст чистого прибутку відносно вартості основних засобів, цей приріст склав 5,84 коп. на кожен гривню. Однак, на нашу думку цей показник має серйозний недолік: чистий прибуток залежить не тільки від ефективності використання активів, але і від інших факторів. При достатньо високій ефективності використання основних засобів підприємство може мати значні фінансові витрати і через це не отримувати прибуток. Таким чином, сам по собі показник фондорентабельності в такому вигляді втрачає сенс. Однак його порівняння з фондовіддачею може вказати на управлінські недоліки в частині управління адміністративними, збутовими чи фінансовими витратами. Також аналітична цінність може полягати у порівнянні показника з іншими підприємствами

галузі або з іншими показниками. Так, найбільший вплив на фондорентабельність ($R_{OЗ}$) вчиняє рентабельність продукції ($R_{ВП} = \frac{\Pi}{ВП}$). Взаємозв'язок показників може бути представлений формулою:

$$R_{OЗ} = \frac{РП}{OЗ} \times \frac{\Pi}{ВП} = \Phi В \times R_{ВП} \quad (2.1)$$

Π – прибуток;

$OЗ$ – середньорічна вартість основних засобів;

$РП$ – вартість реалізованої продукції.

Така економічна модель дозволяє визначити вплив факторів на показник фондорентабельності. Зокрема, зміна фондівдачі на 0,98 грн. при рентабельності продукції рівня 2022 року ($54,1 / 6501,3 \times 100 = 0,83\%$) зумовила збільшення фондорентабельності на 0,082 коп., а зростання рентабельності на 1,31% ($2,14\% - 0,83\%$) додало рівню фондорентабельності 5,02 коп. Сукупна зміна склала 5,84 коп. Тобто більший вплив на фондорентабельність вчинила зміна рентабельності продукції. Такий аналіз важливий з тих позицій, що він дозволяє виявити сфери діяльності підприємства, що потребують особливої уваги.

На нашу думку більш показовим з точки зору ефективності основних засобів показником може бути фондорентабельність, але розрахована як відношення валового прибутку до вартості активної частини основних засобів. Аналітична цінність такого показника полягає в наступному:

– робиться фокус на використанні продуктивних активів: Активна частина основних засобів (обладнання, машини, інструменти) безпосередньо бере участь у виробничому процесі, генеруючи продукцію і, відповідно, валовий прибуток. Оцінка фондорентабельності саме відносно активної частини основних засобів дозволяє точніше зрозуміти, наскільки ефективно ці активи використовуються для створення доходу;

– зменшується вплив на показник непродуктивних активів підприємства, які, зазвичай, не мають прямого впливу на виробничий процес, але впливають на загальну

вартість основних засобів. Це дозволяє отримати більш конкретний показник ефективності;

– забезпечується вимірювання операційної ефективності. Валовий прибуток відображає основну діяльність підприємства до вирахування загальних адміністративних і фінансових витрат, що робить його більш релевантним для оцінки операційної ефективності використання основних засобів. Це дозволяє краще зрозуміти, наскільки ефективно підприємство використовує свої виробничі потужності для отримання доходу.

Також цей показник може бути цікавим для інвесторів як індикатор ефективності використання виробничих активів підприємства для генерування прибутку. А керівники підприємства можуть використовувати цей показник для виявлення неефективностей у використанні основних засобів і прийняття рішень щодо модернізації обладнання або оптимізації виробничих процесів.

У ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» цей показник зазнав суттєвих змін, він збільшився більше ніж у три рази під впливом майже такого ж за темпами зростання валового прибутку при скороченні вартості активної частини основних засобів. Зазначимо, що значний резерв зростання показників ефективності використання основних засобів зумовлений попереднім зменшенням значень показників внаслідок скорочення діяльності у 2022 році та суттєвого зменшення доходів підприємства.

Повертаючись до аналізу фондовіддачі, зазначимо, що на значення показника впливає система факторів, серед яких не останню роль відіграють екстенсивні, тобто пов'язані з часом експлуатації об'єктів активної частини основних засобів. Своєю чергою, частка активної частини також впливає на узагальнюючий показник фондовіддачі (табл. В.3). Чим вона є більшою за інших рівних умов, тим більший вплив вона вчиняє на узагальнюючий показник.

У ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» питома вага активної частини основних засобів зменшилась з 66,5% у 2022 році до 62,89% у 2023 році, що було зумовлено більш інтенсивною втратою ними своєї вартості внаслідок зношування. Використовуючи економічну модель яку пропонує Г.В. Савицька [46] та

застосовуючи до неї метод абсолютних різниць ми отримали такий результат:

$$\Delta \Phi B_{\text{ПВ}} = \left(\frac{OЗ_{A2023}}{OЗ_{2023}} - \frac{OЗ_{A2022}}{OЗ_{2022}} \right) \times \Phi B_{A2022} = -0,036 \times 4,30 = -0,1548$$

$$\Delta \Phi B_{\text{ФВ}_A} = (\Phi B_{A2023} - \Phi B_{A2022}) \times \left(\frac{OЗ_{A2023}}{OЗ_{2023}} \right) = 1,81 \times 0,6289 = 1,1383$$

Тобто зменшення питомої ваги активної частини основних засобів зменшило загальну фондovіддачу приблизно на 16 копійок. За рівня фондovіддачі, який склався у 2022 році при збереженні частки активної частини основних засобів незмінною підприємство могло б отримати у 2023 році додатково 15,48 коп. доходу з кожної гривні вартості основних засобів та 351,89 тис. грн. сукупного доходу. А підвищення рівня фондovіддачі активної частини зумовило збільшення загальної фондovіддачі на 1,1383 грн. або збільшення сукупного доходу за рахунок цього фактору на 2531,92 тис. грн.

Зміни в ефективності використання активної частини основних засобів, своєю чергою, визначаються такими факторами як час ефективної роботи обладнання та інтенсивність його завантаження в одиницю часу. Коваленко О.В. пропонує визначати інтегральний показник навантаження обладнання, логіка розрахунку якого передбачає врахування різних аспектів його експлуатації, таких як інтенсивність використання, час простою, а також рівень завантаження [24]. В якості однієї з складових показника використовують коефіцієнт екстенсивного використання основних засобів, який дозволяє порівняти час, протягом якого обладнання фактично працює і використовується для виробництва продукції або надання послуг (T_{Φ}) та час протягом якого обладнання могло б працювати при повному завантаженні, з урахуванням запланованих простоїв на технічне обслуговування та ремонти, тобто режимний час (T_P):

$$K_E = \frac{T_{\Phi}}{T_P} \quad (2.2)$$

Друга складова інтегрального коефіцієнта – коефіцієнт інтенсивного навантаження, який порівнює фактичний випуск продукції (P_{Φ}) з потенційним максимально можливим випуском, який можна було б теоретично отримувати за використання обладнання відповідно до його паспортних даних (P_{Π}) [42, с.39]:

$$K_I = \frac{P_{\Phi}}{P_{\Pi}} \quad (2.3)$$

Оскільки підприємство використовує різне за характером та продуктивністю обладнання, узагальнити випуск продукції можна в показнику доходу, який отримує чи могло б отримувати підприємство при найбільш ефективному використанні потужностей за інших рівних умов. Оскільки кількість та вартість основних засобів змінювалась, вважаємо можливим розрахувати показник доходу в розрахунку на одиницю обладнання, що буде узагальнено характеризувати віддачу від кожного об'єкту основних засобів. А в якості орієнтиру взяти найбільше значення такого показника, отримане за досліджуваний період. Це 2021 рік, коли підприємство отримало 13323,70 тис. грн. доходу маючи в наявності та використовуючи 18 одиниць обладнання (табл. В.4). На початку 2022 році підприємство придбало два нових верстати, вбудувало їх у виробничий процес, але не змогло ефективно експлуатувати через зміни в режимі роботи та в попиті. Тому, віддача з кожного об'єкта зменшилась з 740,21 тис. грн. у 2021 році до 325,07 тис. грн. у 2022 році і збільшилась до 427,59 тис. грн. у 2023 році.

Узагальнюючий інтегральний коефіцієнт розраховується як добуток показників інтенсивного та екстенсивного використання:

$$K = K_E \times K_I \quad (2.4)$$

Цінність інтегрального показника полягає в тому, що він відображає комплексні аспекти ефективності використання основних засобів, забезпечуючи загальне уявлення про фактори, що на неї впливають. Так, у 2022 році погіршились умови як екстенсивного, так і інтенсивного навантаження (рис. 2.7).

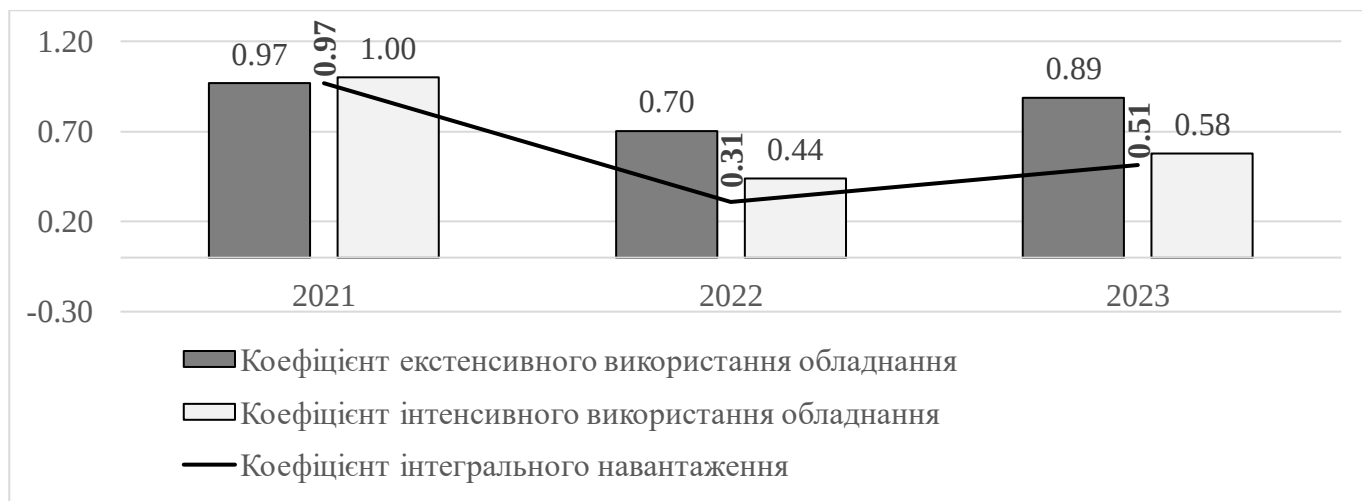

Рис. 2.7 Показники ефективності використання обладнання ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Тобто, обладнання виявилось недозавантаженим по часу роботи та в одинцю часу. При цьому зміни більшою мірою торкнулись інтенсивних факторів. При поліпшенні показників у 2023 році підприємство не використало повною мірою можливості виробничої бази, тож є необхідність в пошуку шляхів підвищення ефективності управління використанням основних засобів.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави для наступних висновків:

- ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» здійснює виробничу діяльність. Основні виробничі процеси пов’язані з металообробкою. Підприємство працює переважно по індивідуальним замовленням, виробляє як стандартне профілегибочне обладнання, так і за технічними умовами клієнтів. Це дає підприємству можливість мати прибутки, але в умовах конкуренції, яка представлена вітчизняними та закордонними виробниками аналогічного обладнання, ці прибутки є достатньо низькими;

- підприємство дбає про оновлення та розширення виробничої бази, використовуючи на це амортизаційні відрахування, прибуток та частину доходів;

- ефективність використання основних засобів була нижчою у 2022 році, однак покращення показників у 2023 році не вивело підприємство на рівень 2021 року. Тож у підприємства є невикористані резерви і в розрізі екстенсивного, і інтенсивного навантаження.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві

Забезпечення ефективного використання основних засобів є однією з задач управління, під яким ми розуміємо усвідомлену спрямовану діяльність, пов'язану з вчиненням впливу на певні об'єкти з метою зміни їх стану чи поведінки для досягнення певних цілей [8, с. 36–45; 30, с. 7].

Проведене теоретичне дослідження показало, що управління основними засобами пов'язано з певними труднощами, основною з яких є неможливість оперативно маневрувати залишками активів в основних засобах. Через це задачі управління зводяться до формування ефективного складу основних засобів, забезпечення ефективності капітальних інвестицій та оптимізації їхнього використання для досягнення максимальних результатів. Вирішення цих задач має відбуватись комплексно, хоча і залишає можливість незалежного їх вирішення.

Локальний підхід передбачає вирішення конкретних завдань окремо одне від одного, що може бути доцільним у випадках, коли проблема має вузький характер, або коли необхідно швидко вирішити певне завдання без зміни всієї системи управління основними засобами. Ці завдання можуть бути пов'язані:

- з заміною окремих одиниць обладнання, які застаріли та вже не відповідають вимогам виробництва;
- з плануванням завантаження обладнання з метою забезпечення раціонального розподілу виробничих завдань між наявними ресурсами;
- з забезпеченням технічного обслуговування та ремонту для зниження ризику простоїв;
- з інвестиціями в сучасні технології, що дозволяють підвищити

продуктивність, з моніторингом та контролем ефективності витрат.

Комплексний підхід передбачає одночасне вирішення всіх завдань, пов'язаних з управлінням основними засобами, з метою досягнення синергетичного ефекту. Це забезпечує більш ефективне та збалансоване використання ресурсів (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Комплексний підхід до управління основними засобами
(розроблено автором за [10, 49])

Представлена схема комплексного підходу до управління основними засобами містить аналітичний блок як вхідний, який забезпечує інформацію на етапі формування основних засобів підприємства, та аналітичні блоки стратегічного та оперативного рівня як невід'ємні компоненти постійного моніторингу і вдосконалення ефективності використання основних засобів. Аналітичний блок на стратегічному рівні займається довгостроковим плануванням, оцінкою ефективності

інвестиційних проектів та прогнозуванням розвитку технологій і виробничих потужностей. Він забезпечує ухвалення обґрунтованих рішень щодо модернізації та оновлення основних засобів.

Аналітичний блок на оперативному рівні фокусується на щоденному контролі за станом основних засобів, виявленні відхилень від планових показників, аналізі причин цих відхилень та розробці коригуючих заходів для їх усунення. Шубіна С.В., В.А. Малахов та Н.С. Літвінцева визначають дві ключові складові оперативного аналізу: аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та аналіз ефективності їх використання [58, с.100]. Такий аналіз забезпечує підтримання оптимального рівня завантаження обладнання, своєчасне технічне обслуговування та ремонт, що сприяє мінімізації простоїв та підвищенню продуктивності.

Таким чином, аналітичні блоки на різних рівнях управління створюють цілісну систему, яка дозволяє забезпечити високу ефективність використання основних засобів через постійний аналіз, контроль та адаптацію до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Представлена схема охоплює два контури управління: стратегічний та оперативний. Стратегічний контур пов'язаний з визначенням довгострокових цілей та шляхів їх досягнення, оперативне управління забезпечує координацію всіх процесів на щоденному рівні: вирішує завдання рівномірного завантаження основних засобів протягом зміни, тижня, поточного року [11, с. 250], забезпечує облік часу роботи обладнання, контроль за технічним станом, своєчасне проведення планово-попереджувальних ремонтів, своєчасне забезпечення ресурсами у відповідній кількості та якості, корекцію виробничих процесів для підвищення продуктивності [26, с. 429]. Сечіна О.М. звертає увагу на такий фактор, як забезпечення виробничого процесу якісною сировиною [49]. Дійсно, високоякісна сировина забезпечує стабільну та безперебійну роботу обладнання, що знижує ризик простоїв та поломок. Своєю чергою неякісна сировина в металообробці може мати значний негативний вплив на інструменти та приладдя. Неякісна сировина, яка може містити домішки або мати нерівномірну структуру, призводить до підвищеного зносу інструментів. Підвищена абразивність матеріалів збільшує тертя та швидкість зносу ріжучих

кромок інструментів. Неоднорідна або занадто тверда сировина створює підвищене навантаження на інструменти та спричиняє формування мікротріщин та деформацій, зменшуючи термін їх служби. Необхідність забезпечення якості обробки потребує додаткових операцій, додаткового часу та додаткових витрат. Невідповідність сировини вимогам стандартів може супроводжуватись підвищеними рівнями вібрацій під час обробки, через що порушується точність роботи, ускладнюється досягнення необхідних допусків та геометричних параметрів виробів. Через часті поломки та необхідність заміни інструментів, спричинені неякісною сировиною, збільшується ризик аварійних ситуацій та простоїв у виробництві. А внаслідок швидшого зносу та частих поломок інструментів зростають витрати на їх обслуговування та заміну. Отже, оперативне управління основними засобами має включати оперативний моніторинг якості сировини, витрат, управління запасами запасних частин і матеріалів, а також впровадження коригуючих заходів для уникнення простоїв і поліпшення загальної ефективності виробництва. Ця комплексна система забезпечує узгодженість між стратегічними цілями і щоденними виробничими завданнями.

Стратегічний та оперативний контури управління поєднуються необхідністю забезпечення взаємодії між різними підрозділами підприємства для кращого використання основних засобів. Така взаємодія на схемі позначена блоком інтеграції процесів. Зокрема мова йде про необхідність синхронізації дій між підрозділами, відповідальними за планування та технічне обслуговування, та виробничими підрозділами, узгодження графіків введення в експлуатацію об'єктів основних засобів, графіків їх обслуговування та ремонту, обміну інформацією про поточний стан обладнання та необхідність втручання ремонтників. Розробка стратегій щодо оновлення, модернізації та оптимального використання основних засобів повинна відбуватися за участю всіх зацікавлених підрозділів, в тому числі фінансового відділу, відділу постачання, виробничих підрозділів та керівництва підприємства.

Підрозділи повинні спільно працювати над впровадженням нових технологій та інновацій, які сприяють підвищенню ефективності використання основних засобів. Зазначимо, що це ще один блок, що об'єднує стратегічний та оперативний контури

управління. Інновації мають охоплювати не тільки виробничі процеси, але й управлінські через впровадження системи управління підприємством (ERP), що здатна забезпечити інтеграцію всіх виробничих і управлінських процесів. На необхідності вдосконалення управління виробництвом на базі сучасної комп'ютерної техніки робить наголос М.В. Кравченко [26, с. 429].

Аналіз наукових досліджень щодо питання підвищення ефективності використання основних засобів показав, що шляхи, доступні підприємству в цьому напрямку, достатньо стандартні. Виходячи з логіки розрахунку основних показників ефективності використання основних засобів, вони пов'язані з розширенням виробничих потужностей, оновленням обладнання та покращенням використання встановлених потужностей. Розширення виробничої бази підприємства забезпечує виробництво додаткових обсягів продукції за умови логічного його вбудовування в існуючий технологічний процес. Оновлення виробничої бази підприємства в межах простого відтворення дозволяє підтримувати стабільний рівень виробничих потужностей і запобігає зносу обладнання. Покращення використання встановлених потужностей, в свою чергу, включає оптимізацію виробничих процесів, підвищення кваліфікації персоналу та впровадження сучасних методів управління виробництвом. На роль кваліфікації основного та обслуговуючого персоналу в забезпеченні ефективного використання основних засобів звертають увагу О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, Н.П. Сафонік, В.В. Ватащук [11, с. 252; 47]. На їх думку, з якою ми в цілому погоджуємось, кваліфіковані працівники мають глибокі знання та навички, необхідні для ефективної роботи з обладнанням і технологіями. По-перше, вони здатні оптимізувати виробничі процеси, зменшуючи простой та втрати. По-друге, кваліфікований та досвідчений персонал краще знає технологічні особливості виробництва та вимоги до якості продукції, що зменшує ймовірність допущення ними виробничих помилок і браку, а це позитивно відбивається на ефективності використання основних засобів. Кваліфікація обслуговуючого технічного персоналу впливає на якість проведення технічного обслуговування та ремонтів, що запобігає аварійним зупинкам, продовжує термін служби основних засобів і забезпечує їхню стабільну роботу.

Підвищення інтенсивності використання обладнання пов'язано або з наявністю невикористаних резервів, попереднього недовантаження обладнання до заявлених потужностей, або з необхідністю модернізації обладнання для збільшення існуючого потенціалу потужності.

Звернемо увагу на ще один важливий фактор підвищення ефективності використання основних засобів: робота відділу продажів. Успішна реалізація продукції безпосередньо впливає на завантаження виробничих потужностей та обсяги виробництва. Стабільні замовлення дозволяють планувати виробництво на тривалий період, а значить планувати ритмічну роботу обладнання, запобігати його перевантаженню в періоди термінових замовлень та простоям в періоди їх відсутності. Підприємство може забезпечити виготовлення додаткових обсягів продукції за рахунок впровадження різних заходів технічного чи організаційного характеру. Однак, в умовах домінування на ринку покупців, відсутність попиту чи проблеми з реалізацією будуть приводити до затарювання складів та необхідності обмежувати виробництво до моменту їх звільнення, тобто до моменту продажу продукції. Однак, оскільки цей аспект виходить за межі нашого дослідження, ми зосередимо увагу на заходах, які дозволять збільшувати ефективність роботи обладнання, вважаючи, що додатково виготовлена продукцію буде реалізована.

3.2. Економічне обґрунтування управлінських рішень щодо формування та використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Однією з задач управління в напрямку формування основних засобів є своєчасне оновлення парку обладнання. Незважаючи на не дуже високі терміни спрацювання підприємство має в парку такі об'єкти, які потребують капітального ремонту або заміни. Капітальний ремонт є способом відновити продуктивність обладнання до первісного рівня, забезпечити його безперебійну роботу та продовжити термін експлуатації, знижуючи ризики виникнення аварійних ситуацій і підвищуючи ефективність виробничих процесів. В той же час, коли на ринку достатньо швидко

з'являється більш продуктивне обладнання, потрібно визначити, наскільки ефективно витратиться на відновлення менш продуктивного обладнання. Проведення капітального ремонту, безперечно, є менш витратним процесом, підприємство може зекономити від 60% суми балансової вартості. Однак, якщо капітальний ремонт проводиться не вперше, його вартість збільшується, міжремонтні періоди скорочуються, а післяремонтна продуктивність зменшується. Таким чином, сукупний економічний ефект проведення капітальних ремонтів може виявитись нижчим, ніж ефект від придбання нового обладнання.

Парк обладнання ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» містить токарний верстат Zenitech MD 360-1000. Це універсальне металообробне обладнання використовувалось переважно для виконання ремонтних робіт, виготовлення запасних частин та відновлення деталей. Підприємство було придбано 7 років тому, його ціна становила 292800 грн. На сьогоднішній день його балансова вартість становить 22033 грн. Прийняття рішення щодо проведення капітального ремонту потребує проведення розрахунків економічної ефективності витрат: яку вигоду зможе отримати підприємство продовживши термін використання верстата на один міжремонтний цикл порівняно з вигодою від придбання нового обладнання.

Економічний ефект від проведення капітального ремонту визначається шляхом порівняння витрат на ремонт з отриманими вигодами у вигляді підвищення продуктивності та зниження експлуатаційних витрат. Логіка розрахунків передбачає оцінку таких параметрів: вартість проведення капітального ремонту, зниження витрат на технічне обслуговування та ремонти, збільшення обсягу випуску продукції, а також зниження простоїв обладнання. Додатково враховуються зростання ефективності використання основних засобів та економія на амортизаційних відрахуваннях. Сумарний економічний ефект визначається як різниця між зниженими витратами та додатковими доходами, отриманими завдяки підвищенню продуктивності після капітального ремонту.

Нове обладнання, яке є об'єктом порівняння, має кращі експлуатаційні характеристики (табл. 3.1). Воно дозволяє працювати з металевими об'єктами більших габаритів, робити отвори більших діаметрів, більша частота обертів

шпинделя дозволяє швидше виконувати операції різання та обробки, що призводить до збільшення продуктивності та скорочення часу на виготовлення деталей, забезпечуючи при цьому кращу якість обробки.

Таблиця 3.1 Технічні характеристики діючого верстата Zenitech MD 360-1000 та нового верстата Holzmann ED 1500INDIG-80

Показники	Од. вим.	Діючий верстат	Новий верстат
Довжина обробки	мм	1000	1500
Максимальний діаметр обробки	мм	360	460
Частота обертів шпинделя	об.	2400	2500
Напруга	В	380	380
Потужність	кВт	3	5,5
Умовна продуктивність, α	операцій	12	21

Зазначимо, що частота обертів шпинделя є однією з найважливіших характеристик верстата, оскільки від неї залежить інтенсивність зносу інструментів, тривалість їх експлуатації та витрати на заміну. Від цього параметру залежить точність виконання операцій, а значить і величина відходів сировини. Вища кількість обертів дозволяє пристосовувати верстат до роботи з різними матеріалами, що мають різну твердість та структуру, що забезпечує оптимальні умови для кожного типу матеріалу та підвищує універсальність верстата.

Більша потужність забезпечує більшу частоту обертів шпинделя, але впливає на експлуатаційні витрати.

Оскільки обладнання використовується переважно для ремонтів або виконання невеликих партій деталей, індивідуальних за своїми характеристиками, оцінити його продуктивність у кількості продукції неможливо. Тому для порівняння продуктивності ми використали умовний показник, що характеризує середню кількість операцій, які можна виконувати на обладнанні.

Економічні показники по новому обладнанню, та тому, що є в наявності та потребує ремонту, показують, що по деяким позиціям придбання обладнання є більш вигідним, а по деяким позиціям це не очевидно. Так, придбання обладнання пов'язано

з більшими разовими витратами, підприємству необхідно витратити на 193200 грн. більше (табл. 3.2). Більшими будуть експлуатаційні витрати, пов'язані з енергоспоживанням. Більша потужність забезпечується більшим споживанням електроенергії, і річні витрати на нове обладнання будуть вищими на 6425 грн. Однак, витрати на технічне обслуговування для нового обладнання будуть нижчими на 7924 грн.. Витрати на черговий ремонт старого обладнання є нижчими на 4300 грн. через дешевші запчастини, але якщо врахувати, що за три роки, які пройдуть до необхідності проведення ремонту для нового обладнання відбудеться 4 цикли ремонтів для старого, то загальна сума витрат на ремонти старого обладнання виявиться більшою на 135300 грн.

Таблиця 3.2 Економічні характеристики верстатів Zenitech MD 360-1000 та Holzmann ED 1500INDIG-80

Показники	Ремонт (діюче)	Придбання (нов)	Різниця	
			Абсол.	%
Витрати, грн. (R)	116800	310000	-193200	0,38
Втрати від недоамортизації, $S_{ам}$	22033	-	22033	-
Експлуатаційні витрати, S	7710	14135	-6425	0,55
Міжремонтний період, роки (β)	0,7	3	-2,3	0,23,
Витрати на технічне обслуговування, S	23424	15500	7924	1,5
Витрати на ремонт, S	53200	77500	-24300	2,75

Для визначення комплексного показника ефективності витрат ми застосували формулу, яка широко використовується в економіці та представлена в навчальних підручниках:

$$e_p = 1 - \frac{R_{діюче} + (S_{діюче} - S_{нове})}{R_{нове} \times \alpha \times \beta + S_{ам}} \quad (3.1)$$

При застосуванні даних з таблиць 3.1 та 3.2 розрахунки набувають такого вигляду:

$$e_p = 1 - \frac{116800 + (7710 + 23424 + 53200 - 14135 - 15500 - 77500)}{310000 \times \frac{12}{21} \times \frac{0,7}{3} + 22033} = 1 - \frac{93999}{63366,33} = -0,48$$

За логікою розрахунку показника від'ємне значення означає недоцільність проведення капітального ремонту, оскільки сукупний економічний ефект виявиться кращим для варіанту з придбанням нового обладнання. Витрати на проведення капітального ремонту та додаткові витрати на утримання відремонтованої техніки будуть вищими за витрати на купівлю нового обладнання з урахуванням збільшення його продуктивності та подовження міжремонтного періоду. Сума перевищення становитиме 30632,67 тис. грн.

Зазначимо, що застосування до нового обладнання одного з пришвидшених методів нарахування амортизації дозволить швидше відшкодувати вкладені кошти та зменшити втрати від недоамортизації при прийнятті наступного рішення щодо доцільності проведення капітального ремонту.

Окремо має розглядатись проблема підвищення ефективності використання обладнання, а саме проблема пошуку та впровадження резервів підвищення фондovіддачі. За результатами попередньо проведеного дослідження було виявлено, що суттєвий вплив на загальну ефективність вчиняє рівень екстенсивного завантаження обладнання, а саме час його продуктивної роботи [26, с. 429]. Отже, підприємство має прагнути скорочувати простої як цілоденні, так і внутрішньозмінні. Варто очікувати, що введення в експлуатацію нового обладнання сприятиме скороченню таких простої, що траплялися внаслідок частих аварій та перерв на технічне обслуговування старого обладнання. Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання у 2023 році становив 0,89, що було вище, ніж у 2022 році, але менше, ніж у 2021 році. Зазначимо, що 2022 рік не може вважатися взірцем, оскільки в цей період відбувались відключення електроенергії, не була налаштована система аварійного живлення виробництва, в окремі дні підприємство не працювало через високі загрози обстрілів, була меншою кількість замовлень нового обладнання, хоча залишались актуальними угоди на сервісне обслуговування та ремонти раніше проданого обладнання. Маючи досвід 2021 року підприємство має резерв до

підвищення рівня коефіцієнта екстенсивного використання обладнання.

Логіка визначення резерву збільшення обсягів реалізації за рахунок збільшення тривалості часу ефективної роботи обладнання полягає у розрахунку добутку середньої продуктивності обладнання (ФВ), приросту часу ефективної роботи (ΔT) та коефіцієнта використання виробничої потужності (η):

$$R = \Phi B \times \Delta T \times \eta \quad (3.2)$$

В ситуації, коли відсутня можливість визначити продуктивність одиниці обладнання через його різноманіття та виконання різних виробничих завдань, формула може бути трансформована для використання показника фондovіддачі:

$$R = \Delta T \times \Gamma B = \Delta D \times K_{3M} \times T_{3M} \times \Gamma B \quad (3.3)$$

де ΔD – резерв скорочення цілоденних простоїв;

K_{3M} – коефіцієнт змінності роботи обладнання. За умови однозмінної роботи може біти вилучений з формули, що не вплине на кінцевий результат;

T_{3M} – тривалість зміни у базовому періоді;

ΓB – середньогодинний виробіток.

Резерв скорочення цілоденних простої у ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» становить 8 днів, що видно з таблиці В.4. Використання цього резерву може забезпечити підприємству отримання додатково:

$R = (+8) \times 1 \times 7,1 \times 0,25 = 14,2$ тис. грн. з кожної одиниці обладнання або 284 тис. грн. з загальної їх кількості.

Також підприємство має резерв скорочення внутрішньозмінних простоїв, що має збільшити тривалість робочого дня на 0,3 години. З урахуванням використання попереднього резерву по кількості робочих днів це забезпечить підприємству додатково:

$R = 250 \times 1 \times (+0,3) \times 0,25 = 18,75$ тис. грн. з кожної одиниці обладнання або 375 тис. грн. з загальної їх кількості

Або без урахування резерву скорочення цілоденних простоїв:

$R = 242 \times 1 \times (+0,3) \times 0,25 = 18,15$ тис. грн. з кожної одиниці обладнання або 363 тис. грн. з загальної їх кількості

Приріст середньогодинного виробітку буде характеризувати підвищення інтенсивності роботи обладнання [43]. Цього можна досягти за рахунок використання нових прийомів праці або за рахунок впровадження нового, більш продуктивного обладнання. Як було визначено вище, підприємству економічно вигідно придбати новий універсальний токарний верстат Holzmann ED 1500INDIG-80, потужність якого є вищою, ніж старого, що є в наявності у підприємства. Вища потужність верстата дозволяє виробляти більше продукції за одиницю часу. Це безпосередньо збільшує чисельник у формулі фондівіддачі, що призводить до підвищення її значення. Тобто умовно ми можемо прийняти, що додатковий потенціал зростання фондівіддачі по конкретній одиниці обладнання пропорційний приросту потужності цього обладнання. Тоді розрахунковий приріст фондівіддачі може становити відповідно до логіки попередніх розрахунків:

$$R = 250 \times 1 \times 7,4 \times (0,25 \times \frac{2500}{2400} - 0,25) = 19,27 \text{ тис. грн.}$$

Потенціал фондівіддачі розраховується як відношення випуску продукції з урахуванням використання екстенсивних та інтенсивних резервів у порівнянні з вартістю основних засобів, в якій враховані зміни, пов'язані з оновленням парку техніки:

$$\Phi В = \frac{8551,70 + 14,2 + 18,75 + 19,27 + 22,033}{(2224,3 + 2224,3 - (292,8 - 22,033) + 310,0 - 26,87) / 2} = \frac{8625,953}{2208,54} = 3,91 \text{ грн.}$$

Це є більшим рівня 2023 року на 0,07 грн.

Визначаючи шляхи підвищення ефективності управління формуванням та використанням основних засобів на виробничому підприємстві необхідно звернути увагу на комплексний підхід до управління, який охоплює стратегічний та оперативний контури та передбачає глибоку інтеграцію процесів прийняття рішень, аналізу, впровадження інновацій, організації діяльності та інших. Таким чином, звичні шляхи підвищення ефективності використання основних засобів забезпечать отримання кращого результату. В окремих випадках рішення щодо основних засобів можуть мати локальний характер та забезпечувати вирішення окремих задач управління.

Однією з таких локальних задач може бути визначення доцільності проведення капітального ремонту окремого об'єкта. Порівняння витрат та очікуваної ефективності від проведення ремонту та придбання нового об'єкта дозволило визначити недоцільність здійснення витрат на ремонт та рекомендувати керівництву придбати новий верстат. Це підвищить показник інтенсивності використання обладнання, а в сукупності з виявленими резервами екстенсивного використання дозволить підвищити як показник фондівдачі, як узагальнюючу характеристику ефективності, так і результати діяльності підприємства в цілому.

ВИСНОВКИ

Метою даного дослідження було визначено розробку заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» та забезпечення покращення результатів його діяльності. Для досягнення цієї мети нами були виконані такі завдання:

- визначена економічна сутність основних засобів, виявлено їх значення для підприємства. За своєю функціональною роллю основні засоби є засобами праці, призначеними для перетворення предметів праці в готовий продукт. Поняття «основні засоби» використовується для характеристики вартісної оцінки засобів праці, що залучені підприємством для здійснення господарської діяльності. З облікової точки зору основні засоби є активом для підприємства, тобто знаходяться під його контролем та використовуються для отримання вигоди;

- визначений порядок та особливості формування та відтворення основних засобів виробничих підприємств. Первісне формування основних засобів відбувається при створенні підприємства. Однак в процесі експлуатації об'єкти стикаються з факторами, що впливають на їх фізичний стан та здатність до продуктивної роботи. Отже підприємство потребує постійного оновлення засобів, що характеризується поняттям відтворення. Серед фінансових ресурсів, що залучаються до цих процесів, відзначимо роль амортизаційних відрахувань, сутність яких якраз і полягає у відшкодуванні витрачених на довгострокові активи коштів з можливістю їх подальшого використання на підтримку цих активів у стані ефективної працездатності;

- проаналізовані існуючі показники ефективності використання основних засобів. Визначено, що узагальнюючим показником є фондівіддача. Часто використовувані в комплексі з фондівіддачею показники фондомісткості та фондоозброєності за своєю сутністю та порядком розрахунку показниками ефективності не є, хоча й дають корисну інформацію для управління. Велику цінність для управління становить аналіз факторів, що впливають на рівень фондівіддачі, а саме показників стану, структури та використання основних засобів;

– надано загальну характеристику ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання». Визначено, що підприємство відноситься до виробничої сфери, має парк металообробного обладнання та потребує уваги до його ефективного використання. Незначні суми прибутків в умовах високої конкуренції свідчать про недостатньо фаховий рівень управління та наявність великих загроз потрапляння у зону збитковості. Нарощування активів свідчить про перспективні плани розвитку виробництва, але у підприємства формується достатньо ризикова структура фінансування цих активів;

– проаналізована ефективність управління основними засобами підприємства. Виявлено, що підприємство не має занадто застарілих об'єктів, дбає про своєчасне їх оновлення. В структурі переважає активна частина засобів, що характеризує структуру як прогресивну;

– проаналізована ефективність використання основних засобів підприємства. Виявлена динаміка підвищення рівня показників фондовіддачі та фондорентабельності у 2023 році, розрахованих відносно різних баз: первісної, залишкової вартості, вартості активної частини основних засобів. В той же час, виявлені втрати часу роботи обладнання;

– визначені шляхи підвищення ефективності управління використанням основних засобів на виробничому підприємстві. Виявлена важливість комплексного підходу до управління, який забезпечить координацію планування та експлуатації, інформаційний обмін, спільне прийняття рішень, планування ресурсів, впровадження інновацій та контроль. Однак, виявлена доцільність прийняття і локальних рішень для вирішення обмеженого кола задач;

– надано економічне обґрунтування управлінських рішень щодо формування та використання основних засобів підприємства. Зокрема рекомендовано оновити обладнання замість проведення ремонту, що створить потенціал підвищення інтенсивного навантаження, та використати резерв часу роботи обладнання, що забезпечить приріст фондовіддачі та загальної суми отриманого підприємством доходу.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Krejčí I., Sixta J. Využití alternativních metod při odhadech stavů a spotřeby fixního kapitálu. *Politická ekonomie*. 2012. № 6. P. 780-800.
2. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник / за заг. ред. І. В. Сіменко, Т. Д. Косової. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 384 с.
3. Беженар, А. Основи аналізу основних засобів в установах державного сектору. *Економіка та суспільство*. 2021. (27). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-42>
4. Бланк И. А. Управление активами и капиталом предприятия. Киев : Ника-Центр, Эльга, 2003 г. 448 с.
5. Бойчик І. М Економіка підприємства : підручник. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.
6. Бровко Л. І., Галаган Т. І., Бровко Є. І. Економічна ефективність використання основних фондів сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 22-26. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2017/7.pdf (дата звернення: 10.03.2024)
7. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Облік в зарубіжних країнах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». Житомир: ПП «Рута», 2002. 544 с.
8. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент : учебник. 3-е изд. М. : Гардарики, 2010
9. Гаркуша С. А., Кириченко Я. В. Поняття, структура, склад та оцінка основних засобів. URL : <https://eprints.kname.edu.ua/53503/1/%D0%86%D0%B2%D0%BE-%D0%B0%D0%B7%D1%82%D1%83%D1%84-%D0%B5%D0%B1%D0%B4%D1%80%D1%81%D0%B3-%D0%BC%D0%BF2018-74-76.pdf> (дата звернення: 12.03.2024)
10. Геращенко І.О., Стрижко О.А. Управління ефективністю використання основних засобів. *Економіка і регіон*. 2015. №4 (53). С. 23-28. URL :

<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/810e4115-5385-43cd-9630-1f1b194a0f90/content> (дата звернення: 16.03.2024)

11. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства : Навч. посіб. 2-ге видання. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

12. Гнатенко Є.П. Алгоритм аналізу основних виробничих засобів на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2016 рік. Том 26. № 1. С. 99-105. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13265/1/16.pdf> (дата звернення: 12.03.2024)

13. Городянська А.В. Відтворення основних засобів на підприємствах України: теорія і практика обліку та аналізу: монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 215 с.

14. Доценко Н. С. О кризисе процесса воспроизводства основного капитала промышленных предприятий. *БизнесИнформ*. 2009. № 7. С. 23-25.

15. Дробишева О. О., Віташ Н. М. Оптимізація структури основних фондів та їх значення у досягненні підприємством своїх цілей. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. 2016. Випуск 2(6). С. 63-68

16. Дружиніна В. В., Ноженко В. Ю., Луценко Г. П., Клімов Е. С., Клімов О. Е. Вимірювання ефективності технічних рішень промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2022. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10158> (дата звернення: 15.03.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2022.4.2](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.4.2)

17. Дулік Т. О., Александрюк Т. Ю., Омран Ахмад Мохаммад Аль-Іббіні. Економічне призначення амортизаційних відрахувань та їх правове регламентування у податковому обліку. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. 2008. №2. URL : <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1757/1/2%20Dylik.pdf> (дата звернення: 14.03.2024)

18. Економіка підприємства: Навч. посібник./ За ред. Шаповал В. М. Київ, 2006. 488 с.

19. Економічна теорія: Політекономія / За ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання-Прес, 2007. 719 с.

20. Економічний аналіз : Навч. посібник / За ред. Волкової Н. А./ Н. А. Волкова, Р. М. Волчек, О. М. Гайдаєнко та ін. Одеса: ОНЕУ. 2015. 310 с.
21. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 6: У–Я / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 2012. 568 с.
22. Єлькін А. В. Аналіз динаміки та структури основних виробничих фондів підприємства. Причорноморські економічні студії. 2016. Випуск 1. С.47-52. URL : <http://bses.in.ua/journals/2016/1-2016/13.pdf> (Дата звернення 16.04.2024)
23. Кірейцев Г. Г., Виговська Н. Г., Петрук О. М. Фінанси підприємств : Навч. посібник. Житомир: ЖІТІ, 2002. 272 с.
24. Коваленко О. В., Громова І. В. Напрями підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. URL : https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_7_020.pdf (дата звернення: 12.03.2024)
25. Колесник Я.В. Відтворення основних засобів: види, форми та джерела фінансування. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. Серія: Економічні науки. 2009. № 2. С. 130-133.
26. Кравченко М. В. Управління та облік основних засобів на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 5. С. 425-430. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/75.pdf (дата звернення: 11.05.2024)
27. Кравченко М.В. Плахотний В.С. Шляхи підвищення економічної ефективності використання основних засобів на підприємствах АПК. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Випуск 30. Частина 3. С. 129-132. URL : <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/324/320> (дата звернення: 19.03.2024)
28. Любар О. О. Особливості формування джерел оновлення основних засобів підприємства та їх облікове забезпечення. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7506> (дата звернення: 18.03.2024).

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.80](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.80)

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/82.pdf

29. Макаровська Т.П., Н.М. Бондар. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2003. 304 с.

30. Менеджмент : Підручник / С.Ю. Бірюченко, К.О. Бужимська, І.В. Бурачек та ін.; під заг. ред. Т.П. Остапчук. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир: Вид-во «Рута», 2021. 856 с.

31. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». Редакція від 01.01.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text (дата звернення: 11.03.2024)

32. Мулик Т. О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 46. С. 113-122. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/46_2020_ukr/21.pdf. (Дата звернення 21.03.2024) DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct46-19>

33. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 11.03.2024)

34. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 11.03.2024)

35. Неміш Ю.В. Формування основних засобів та управління ними у м'ясопереробних підприємствах: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2015. 200 с.

36. Несененко П. П., Артеменко О. А. Історія економічних учень : навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ : ФОП Гуляєва В. М., 2017. 448 с.

37. Орошан Т. А., Кухта К. О. Дослідження ефективності використання основних фондів. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 51-55. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/4_2019/8.pdf (дата звернення: 11.03.2024)

38. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 190-195. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_6_0_190_195 (дата звернення: 15.03.2024)
39. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
40. Петрук О. М., Хвіст В. В. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9142> (дата звернення: 12.03.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2021.8.10](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.8.10)
41. Податковий кодекс України. Редакція від 01. 04. 2024 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 11.03.2024)
42. Пожуєва Т. О., Швець Ю. В. Дослідження ефективності використання основних фондів промислового підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 5. С. 37-43. URL : https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_5_037.pdf (дата звернення: 19.03.2024)
43. Поповиченко І. В., Спірідонова К. О., Загустіна А. Є. Основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2019. № 145. С. 149-159. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2019_145_14. (Дата звернення 12.05.2024)
44. Проскурович О. Діагностування ефективності використання основних фондів засобами економетричного моделювання / О. Проскурович, Т. Завгородня, К. Горбатюк // *Modeling the development of the economic systems*. – 2022. – № 1. – Р. 15-25. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/items/1231044f-0f79-468a-9fcf-f3df0f0a5b97>. (дата звернення: 25.03.2024). DOI: [10.31891/mdes/2022-3-2](https://doi.org/10.31891/mdes/2022-3-2)
45. Рябчук О.Г., Корнійчук О.О. Проблеми та напрями вдосконалення аудиту операцій з основними засобами суб'єкта господарювання. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 2 (19). С. 392-398.
46. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник / Г. В. Савицкая. - 5-е изд., перераб. и доп. М. : ИНРФА. 2009. 538 с.

47. Сафонік Н. П., Ватащук В. В. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств транспортної галузі. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 51. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2473/2392> (дата звернення: 13.03.2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51->
48. Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Тернопіль : Видавництво Астон, 2010. 624 с.
49. Сечіна О. М., Збарський Д. Г. Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства. «*Экономика и менеджмент – 2013: перспективы интеграции и инновационного развития*». URL : http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom1/43_Sechina.htm (дата звернення: 10.05.2024)
50. Слава-Продан С.С. Гече С.Ф. Оцінювання ефективності використання основних засобів промислових та автотранспортних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 4. С. 119-123
51. Стельмах Х. П. Модернізація основних засобів підприємств в умовах інвестиційного розвитку : дис ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2020 р. 223 с.
52. Танчин А. І. Ефективність використання основних засобів на підприємстві: система показників оцінки та напрями їх підвищення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2017. Випуск 4(32). С.77-80.
53. Терлецька І. В., Чухрій Ю. О. Резерви підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Економічні науки. 2015. № 1. С. 87-90. URL : Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2015_1_18 (дата звернення: 02.05.2024)
54. Цал-Цалко Ю.С. Проблеми оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства. *Вісник ЖІТІ*. 2001. № 15 С. 162.

55. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік : Посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 672 с.
56. Череп О. Г., Приходько В. А. Шляхи покращення ефективності використання основних засобів підприємства ПрАТ «Прилуцький хлібозавод». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021, № 2. С. 200-204. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/08/2021-2-en-36.pdf> (дата звернення: 13.03.2024) DOI: 10.31891/2307-5740-2021-292-2-35
57. Чуніхіна Т. С., Горлушко А. М. Відтворення основних засобів та терміну корисного використання в межах стратегії розвитку підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 19. Частина 1. С. 79-83. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_1_2018ua/20.pdf (дата звернення: 14.03.2024)
58. Шубіна С. В., Малахов В. А., Літвінцева Н. С. Комплексний аналіз основних засобів промислового підприємства. *Вісник університету банківської справи*. 2017. № 3 (30). С. 95-101
59. Юрчишена Л. В., Волинець С. М. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=668> (дата звернення: 16.04.2024)
60. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. 2012. вип. 22. ч.І. URL : [https://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/66.pdf](https://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/66.pdf) (дата звернення: 14.03.2024)

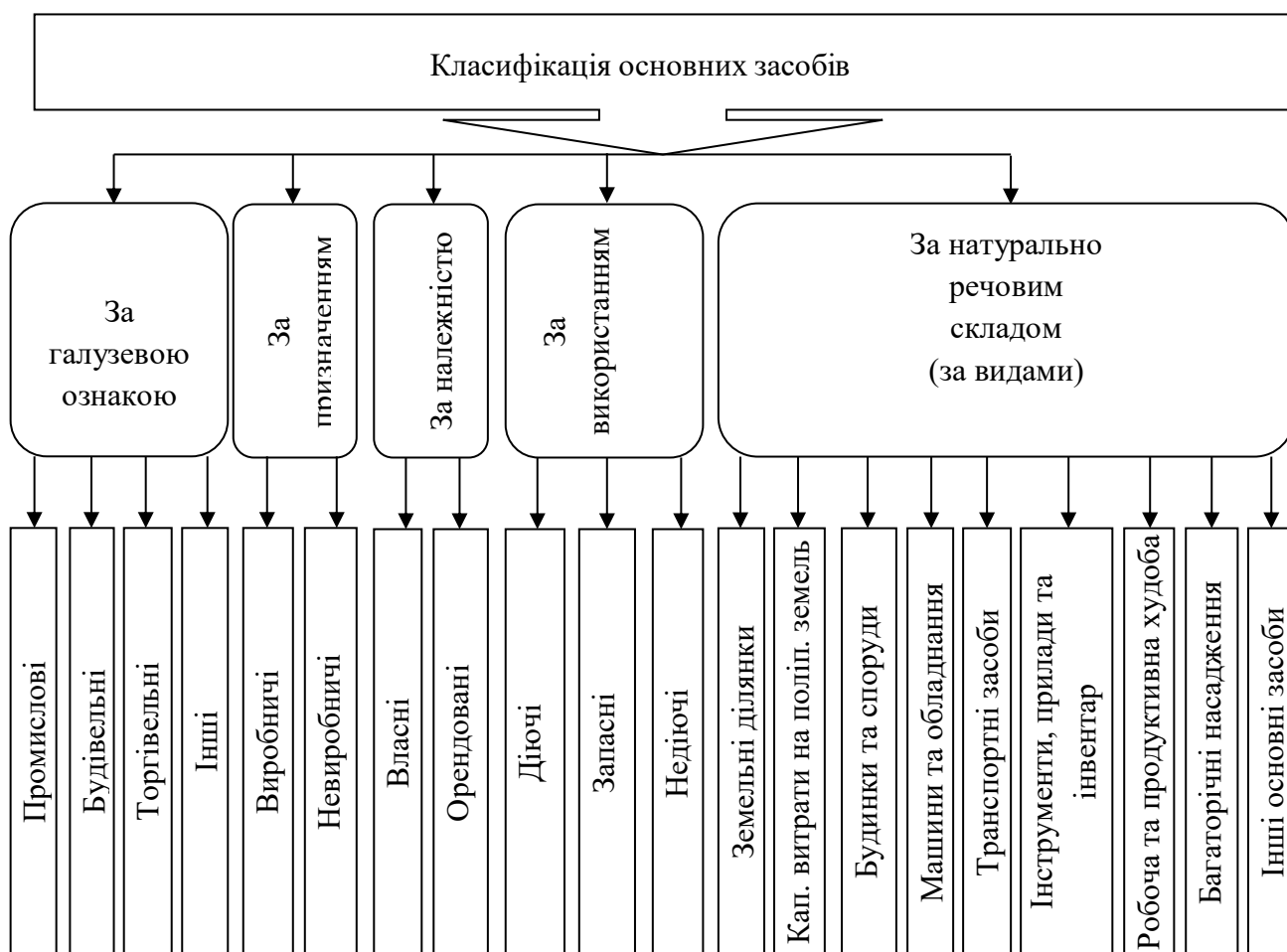
ДОДАТКИ

Визначення сутності поняття «основні засоби» у нормативних документах

Нормативний документ	Визначення
Податковий кодекс України	Основні засоби є матеріальними активами, до складу яких відносять запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (не входить вартість землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень: невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), які використовуються у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується на основі фізичного або морального зносу та очікуваного строку корисного використання (експлуатації) яких з дата введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік)
П(С)БО «Основні засоби»	Основні засоби є матеріальними активами: які суб'єкт господарювання використовує під час виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)
МСБО «Основні засоби»	Основні засоби – це матеріальні об'єкти, що їх утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг для надання в оренду або для адміністративних цілей або використовуватимуть за очікуванням: протягом більше одного періоду.

Додаток Б

Класифікація основних засобів

Таблиця В.1 Аналіз динаміки вартості основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання» за період 2022-2023 рр.

Групи основних засобів	Залишок на кінець 2022 року			Коефіцієнт зносу	Залишок на кінець 2023 року			Коефіцієнт зносу
	первісна (пероцінена) вартість	знос	Залишкова вартість		первісна (пероцінена) вартість	Знос	Залишкова вартість	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	1231,94	361,07	870,87	0,29	1223,01	451,49	771,52	0,37
Машини та обладнання	2423,20	1063,61	1359,59	0,44	2397,08	1264,95	1132,12	0,53
Транспортні засоби	36,31	11,67	24,64	0,32	34,69	14,73	19,96	0,42
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	22,49	7,36	15,13	0,33	26,01	10,66	15,35	0,41
Багаторічні насадження	0,00	0,00	0,00	-	0,21	0,00	0,20	0,01
Бібліотечні фонди	0,49	0,26	0,23	0,53	0,49	0,32	0,17	0,65
Малоцінні необоротні матеріальні активи	154,27	42,43	111,84	0,28	187,22	60,25	126,98	0,32
Разом	3868,70	1486,40	2382,3	0,38	3868,70	1802,40	2066,30	0,47

Таблиця В.2 Аналіз відтворення основних засобів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Групи основних засобів	Залишок на початок року за первісною вартістю	Надійшло за рік	Вибуло за рік за первісною вартістю	Інші зміни за рік первісної (переоціненої вартості)	Залишок на кінець року за первісною вартістю	Коефіцієнт вибуття	Коефіцієнт оновлення
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	1062,21	126,03	22,99	66,69	1231,94	0,02	0,10
Машини та обладнання	2083,81	423,38	83,99	0	2423,20	0,04	0,17
Транспортні засоби	24,32	14,42	2,43	0	36,31	0,10	0,40
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	15,15	7,93	0,59	0	22,49	0,04	0,35
Малоцінні необоротні матеріальні активи	99,01	64,16	8,41	0	154,76	0,08	0,41
Разом	3284,5	635,92	118,41	66,69	3868,70	0,04	0,16

Таблиця В.3 Аналіз ефективності використання основних засобів ТОВ
«Харківський завод профілегибочного обладнання»

Показники	2022 рік	2023 рік	Відхилення
Обсяг випуску продукції (ВП), тис. грн.	6501,30	8551,70	2050,40
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	54,10	182,90	128,80
Середньорічна вартість, тис. грн., основних виробничих засобів (ОВФ)	2273,20	2224,30	-48,90
Середньорічна вартість, тис. грн., активної частини (ОВЗА)	1511,69	1398,93	-112,76
Питома вага, коефіцієнт активної частини фондів (ПВА)	0,67	0,63	-0,04
Рентабельність продукції ($R_{вп}$)	0,0083	0,0214	0,01
Фондовіддача, грн., основних виробничих фондів ($ФВ_{овз}$)	2,86	3,84	0,98
Фондовіддача, грн., активної частини ($ФВ_A$)	4,30	6,11	1,81
Фондорентабельність ($R_{овз}$)	0,02	0,08	0,06

Таблиця В.4 Аналіз ефективності використання активної частини основних фондів ТОВ «Харківський завод профілегибочного обладнання»

Показник	один. виміру	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відхилення
Середня кількість одиниць обладнання, шт.	шт.	18	20	20	100
Відпрацьовано за рік всім обладнанням (Т _ф)	тис. год	33300	26880	34364	127,84
Режимний фонд часу роботи обладнання (Т _р)	тис.год	34417,44	38241,6	38688	101,17
Коефіцієнт змінності роботи обладнання (К _{зм})	-	1	1	1	100,00
Середня тривалість зміни (Т _{зм})	год	7,4	6,4	7,1	110,94
Кількість робочих днів	днів	250	210	242	115,24
Обсяг реалізації продукції	тис. грн.	13 323,70	6501,30	8551,70	131,54
Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання	-	0,97	0,70	0,89	126,37
Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання	-	0,67	0,67	0,78	116,67
Коефіцієнт інтегрального навантаження	-		0,47	0,69	147,43